

ANKARA AHİLİĞİNDEKİ SOSYAL / İCTİMAİ YAPININ KÜLTÜR VE ZİHNİYET DÜNYASI

THE CULTURE AND MENTALITY WORLD OF THE SOCIAL STRUCTURE IN THE ANKARA AHI

Prof. Dr. Osman ŞİMŞEK¹

ÖZ

Birçok çevrede Ankara Ahileri konusunda uzun zamandır tartışılan bir konu: "Selçuklu devletinin dağılmasıyla meydana gelen anarşi ve fetret döneminde Ahiler, Ankara'da bir şehir cumhuriyeti kurmuşlardır" iddiasıdır. Bu incelemede, Ankara Ahilerinin 1290-1354 yıllarında Ankara'da bir Cumhuriyet kurup kurmadıkları iddiası akademik düzeyde, ilmi ölçüler ekseninde ele alınarak tartışmaya bir aşama kazandırmak istenmektedir. Bu kapsamda, "Ankara Ahiler Cumhuriyeti" olarak ifade edilen tarihsel dönemde, gerçekten Ankara'da bir "Ahiler Cumhuriyeti"nin olup olmadığı konusunun akademik düzeyde gerçekçi çözümlenmesi, Medeniyetlerin "Bilgi Üretme Yöntemleri/Düşünce Yöntemleri"ne göre üretilen bilgi yoluyla ortaya konulacaktır. Böylece bu tartışmaya ilmi bilgi üretme yöntemleri/düşünce yöntemleriyle bir netlik kazandırılması hedeflenmektedir. Ortaya konulan bu "düşünce yöntemleri-mukayeseli bilgi yapıları (sistemleri)" etkileşimiyle "Ankara Ahilerinin", "Cumhuriyet" kurmalarıyla ilgili birtakım çevrelerde geliştirilen ideolojik temalı yaklaşımlara karşı akli, ilmi metod kullanımlı, mukayeseli bakış içeren ilmi kimlikli bakışa sahip bir cevap sunulmuştur. Ahilik kurumu gerek genel anlamda gerekse Ankara Ahiliği bağlamında tevhide bağlı bir sosyal kurumdur. Oysa Türkiye, liberal-kapitalist-pozitivist düşünce yöntemi temelinde kurulmuştur. Bu özellikler atlanarak "Ankara Ahiliği"ne "Cumhuriyet" bağlamında yaklaşmak ideolojik bir bakıştır. "Ankara Ahiliği" ile "Cumhuriyet" arasında bu ilişkiyi kurmak sosyal ilimler ile bilgi sistemleri disiplini açısından, bilimsel düşünce geleneği bağlamında ve ilmi yöntem açısından uygun değildir.

Anahtar Kelimeler: Ankara Ahileri, Ankara Ahilik Cumhuriyeti, Sosyal Yapı, Tevhidi Düşünce, Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi.

JEL Sınıflandırma Kodları: A14, L16, L26, D91, B19.

ABSTRACT

A prolonged debate in various scholarly circles is the claim that "during the anarchy and the period of interregnum that followed the disintegration of the Seljuk state, the Ahis established a city-state in Ankara." The study seeks to contribute to the ongoing debate by critically examining the claim of whether the Ahis of Ankara established a republic in the city between 1290 and 1354, based on academic standards and scholarly criteria. In this context, a methodologically rigorous analysis of whether there was truly an "Ahi Republic" in Ankara during the historical period referred to as the "Ahi Republic of Ankara" is conducted using the knowledge frameworks based on the "Methods of Knowledge Production/Methods of Thought" of civilizations. Thus, the aim is to bring clarity to this discussion by employing methods of knowledge production and thought in academic research. Through the interaction of the presented "methods of thought-comparative knowledge structures (systems)," a scholarly response is offered, incorporating comparative perspectives, to address the ideological approaches developed in certain circles regarding the establishment of a "Republic" by the "Ahis of Ankara." The Ahi organization is a social institution rooted in tawhid, both in the broader sense and specifically within the context of the Ahi community in Ankara. However, Turkey is founded on the basis of the liberal-capitalist-positivist method of thought. Neglecting these characteristics and approaching "Ankara Ahiism" within the context of the "Republic" represents an ideological perspective. Drawing this relationship between "Ankara Ahiism" and the "Republic" is methodologically unsound from the perspective of the social sciences and information systems disciplines, within the framework of scientific thought, and according to scholarly methodology.

Keywords: Ankara Ahiler, Ankara Ahilik Republic, Social Structure, Tawhidi Thought, Tawhidi Thought Method of Producing Information.

JEL Classification Codes: A14, L16, L26, D91, B19.

¹  Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, osman.simsek@hbv.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

In the study, the definition of a historical period in the literature called the "Ankara Ahiler Republic" period is discussed. In fact, it is being tried to reveal whether the concept of an "Ahis Republic" exists or not with a realistic analysis at the academic level. For this purpose, this issue is clarified through the information produced according to the "information production methods" or "thought methods" of civilizations. The scope of the study can be stated as examining the Ankara Ahi order in the articulation of historical sociology and sociology of knowledge in the period between the 13th century and the 20th century. For this purpose, three thought methods of two great civilizations are discussed. It is the positivist thought and hermeneutic thought method in the Materialist thought system of Western Civilization. The other is the Tevhidi Thought System of the Turkish-Islamic Civilization. As a matter of fact, it is not scientifically reasonable to use positivist or hermeneutic methods to examine the Ankara Ahi order that existed in the 13th century. If one wants to examine the Akhism in the 13th century, this should only be done using the Tawhidi Thought method, which is Islam's method of producing knowledge, because this is what is scientifically reasonable.

Design/methodology/approach:

The study is conducted using the Tawhidi Holistic Method. The claim existing in the literature is discussed through comparative methods with the literature research. In addition to literature review, the study is conducted using qualitative and quantitative data together. The study is advanced by developing a method that will weigh the accuracy of the idea claimed to be scientific, which is put forward as a result of extensive reading and knowledge, in order to include an opinion against a conceptualization existing in the literature.

Findings:

Within the scope of the study, it is seen that the Ahi organization in Anatolia in the 13th century was conceptualized as "Ankara Ahi order" in Ankara. It is observed that the Ahi organization, which operates as a non-governmental organization of the Turkish-Islamic civilization, basically carries out activities to protect the existence and integrity of the state in Ankara, as in all other regions. When necessary, the Ahi organization determined the social habits and values of daily life as a sociological basis. Thus, it is seen that Ahism is an element of the social structure of Anatolia. This being the case, the lack of connection between the century in which the concept of "republic" emerged and the centuries in which the "Ahism" organization existed has shown that a term such as Ankara Ahilik Republic is a conceptualization far from scientific methods.

Conclusion and Discussion:

Ankara has never existed as a completely independent government or even a "republic" as long as the Ahi social order structure continues to exist. "Ankara Ahi Order" represents the "Dependent Ahi Order" type. When we look at the meaning map and mentality of the Ahi understanding, this determination can be easily made sociologically. Because the Akhism was shaped by a purely rationalist worldview that rejected creation, and did not have the idea of a "republic" based on the idea of enlightenment and originating from the West. The Ahi organization has built itself according to the knowledge system of the Tawhidi thought science method. The Ankara Ahi order, with its versatile professional structure, has a functional role that makes the mediocre social structure, the balance society type, and a society without exploitation and elite widespread. The establishment of the relationship between the proclamation of the Republic in Ankara and the "Ankara Akhism Republic" contains both anachronism and reverse analogy in the context of "history-society and structure" reading in terms of social sciences methodology. Thus, it should be said at this point that establishing a relationship between the "Ankara Ahi Order" and the "Republic" also means falling into the trap of anachronism when explaining a social issue or issue. The institution of Ahism in general and Ankara Ahism in particular is a social structure institution based on monotheism. Modern New Türkiye, on the other hand, is a structure established according to the liberal capitalist and positivist thought method. By skipping or ignoring these features, it can be said that approaches to the "Ankara Akhism" in the context of the "Republic" only involve establishing relationships with ideological content. Establishing such a relationship between the "Ankara Akhism" and the "Republic" is not appropriate in terms of the discipline of the social sciences knowledge system, the tradition of scientific thought, and the techniques of looking at social structures in a unitary and comparative way in terms of scientific methods.

1. GİRİŞ

“Ankara Ahiler Cumhuriyetinin” iddiasının “anlam” temalı “çözümlemesi”nde, öncelikle Ankara Ahiliği’nin Sosyal Yapı incelemesinin yapılmasının gereğinin bulunduğu düşünülmektedir. Çünkü bir “Yönetim Yapısı” veya “Cumhuriyet” sistem yapısı, var olan bir kültürel mekânda yani “Sosyal Yapı” da teşekkül etmekte olduğundan, incelenmek istenen unsurun da öncelikle “Sosyal Yapı” ile olan ilişkisinin ortaya konulması önem taşımaktadır.

Akademik düzeyde bu “Sosyal Yapı”nın çözümlemesinin anlam haritasını ise; iktisat sosyoloji, kültür sosyolojisi, bilgi sosyolojileri temelinden ele alınarak, bir “Bütünlükçü İctimai/Sosyolojik Sistem Yapı Anlayışı” üzerinden bu tahlilinin ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu incelemede bu tür bir yöntem ile ele alınan konu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Buna göre de konunun bu yönde işlenebilmesi için üç bölüm üzerinden hareket edilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

İlk bölümde “Sosyal Yapı” – “Yöntem” ilişkisi üzerinden mesele yaklaşılacaktır. Yani bir İslâm/Türk-İslâm kurumu olan ahilik, hangi bilgi yöntemine göre/düşünce yöntemine göre kendi sistemini kurmuştur? Kurmuş olduğu bu sistemsel yapısı bir “Beylik” türünden midir? Yoksa bir “Cumhuriyet” türünden bir devlet yapısı içerikli midir? Ya da daha başka bir şey midir? Bunlara en kapsamlı, gerçekçi ve anlamlı – açıklayıcı ilmi cevapların üretilmesindeki ilk hareket noktası ise bu konuyu ele almada kullanılan ilmi bilgi üretme yönteminin ne olduğunun bilinmesidir. Bu bağlamda özellikle 1850–1870 bandından başlayıp da günümüze değin taşınan “Ankara Ahiler Cumhuriyeti” konusuna bir “Cumhuriyet” iddiasında bulunulmasında, hangi bilgi üretme yöntemi kullanılmıştır? Buna göre bu konunun bilgisi nasıl üretilmiştir? Bu sorulara “yöntem” içerikli türden hareket edilerek cevap verilmesi oldukça önem taşımaktadır. Çünkü ahilik kurumunun yapısını ve konunun bilgisini üreten yöntemin mahiyetini sorgulayan bu sorular, konuyu akademik ilmi ölçüler içerisinde ele almaya yönelik türdendir. Ayrıca “yöntem” üzerinden geliştirilen bu sorular, inceleme konusuna ideolojik temelden bakmaktan uzaklaştırıcı ve aynı zamanda ilmi derinlik kazandırıcı türden olduğun için son derece önemli görülmektedir. Bundan dolayı konuyu akademik ilmi derinlik kazandırıcı incelemede ilk zemini teşkil edecek bu sorular, esasında konunun anlaşılmasında can alıcı ve yeni ufuk açıcı çözümlenmeleri üretecek bir konumdadır. Buna göre İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin; Tevhit, tasavvuf, insan-ı kâmil, diğergamlık, züht, kul hakkı, adaletli denge üretimi gibi konulara kavramsal anlamını veren, değerlerin yön verdiği bu sosyal yapıya ve ondaki ahilik kurumuna nasıl bakılması gerekmektedir. Acaba böylesi tevhit, Tevhidi Düşünce bilgi üretme yöntemine göre üretilen bilgi sisteminin inşa etmiş olduğu bir yapıdaki ahilik kurumuna, salt akılcılık ve materyalist tema içeren pozitivist bilgi üretme yöntemi ile bakılması ve bunun üzerinden de ahilik kurumunun “Cumhuriyet” türü bir devlet yapısına bağlanması ne kadar ilmidir ne kadar akademik ciddiyete sahiptir? Bu ana sorunun akademik-ilmi düzeyde açıklık kazanabilmesi ise ancak mukayeseli bilgi yöntemleri üzerinden konunun incelenmesi ile mümkün olabilecektir.

Yapılan bu açıklamalar bağlamında Ahilik Kurumu’nun temel yapı ve sistem çözümlemesine ve onun anlam haritasını oluşturacak bilgi anlayışının; neye göre, kime göre, hangi medeniyetin bilgi anlayışına göre, oluşturulduğunun açığa kavuşturulmasındaki en öncelikli unsurun Yöntem (Metodoloji) konusundan hareketle konuya yaklaşım göstermenin gerekliliği açığa çıkmaktadır. Buna göre yukarıda da kısmen ifade edildiği gibi bir İslâm/Türk-İslâm Medeniyetinin kurumu olan ahiliğin özellikle 13., 14. ve 15. yüzyıllardaki sosyal yapısının anatomisi, Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemine göre ele alınıp ortaya konulması gerekir. Bundan sonra ise ahiliğin bu sosyal yapıdaki kurumsal temsil yapısının; siyasi-güvenlikçi fonksiyonu, kültürel fonksiyonu, iktisadi fonksiyonu, dayanışmacı insani fonksiyonu vb. gibi yönleri, esasında Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemine göre ele alınmasının konunun ilmi hakikatini oluşturmadaki temelini teşkil etmektedir. Bu konuya bu tür bir yaklaşım ise ahilik üzerinden literatürde görülmekte olan yapılmış çalışmalara göre oldukça özgün, orijinal olup konuyu akademik düzeyde inceleme müktesebatına da yeni bir bakış açısı derinliği kazandırmakta olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu incelememizin ilk bölümünde “Yöntem” konusuna yönelik mukayeseli bilgi anlayışları ortaya konulduktan sonra “Sosyal Yapı” kavramının kendisi ele alınacaktır. Bu bölümde de “Sosyal Yapı” – “Yöntem” etkileşimi üzerinden “Ahiliğin Sosyolojisi mi yoksa Ahiliğin İctimaiyatı mı” sorusundan hareketle, ahiliğin Tevhidi İctimai (Sosyal) Yapısı, İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin genel özellikleri açısından ortaya konulacaktır. Buna göre bir İslâm/Türk-İslâm medeniyeti kurumu olan ahiliğe bu noktadan “Tevhidi Sosyal (İctimai) Yapı-Tevhidi Düşünce Yöntemi” etkileşimi üzerinden oluşan bilgi sistemi ile bakılmasının önemi ve ilmi gerekliliği ifade edilecektir.

İlk bölümdeki Ankara Ahiliği'nin "Sosyal Yapı" özelliklerinin ilmi veriler ile ortaya konulmasından sonra incelememizin ikinci bölümünde ise Ankara Ahiliği'nin sosyal yapı özelliklerinin, bir "Ankara Ahiler Cumhuriyeti" realitesine sahip olup olmadığının ya da bunun mümkün olup olmadığının hem sosyolojik olarak ve hem de siyasal yapı olarak bütüncül tahlili ile ortaya konulacaktır.

2. "SOSYAL YAPI" – "YÖNTEM" İLİŞKİSİ EKSENİNDE ANKARA AHİLİĞİNİN SOSYAL YAPI İNCELEMESİ

Modern Türkiye akademik yapısında özellikle sosyal bilimler alanındaki tüm bilim dallarının lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi, genellikle pozitivist düşünce/bilgi üretme yöntemine göre yapılmaktadır. Her bilim dalından ve hemen hemen her konudaki akademik bilgi inşası, bu düşünce/bilgi üretme yöntemine göre üretilmektedir. Bu durum ise farklı sosyal yapıların ve/veya farklı sosyo-kültürel yapıların birbirlerine "benzemeyen" yönlerini görmezden gelmeyi ortaya çıkarmaktadır. Yani sosyal ilimler alanında çok önemli bir konu olan; medeniyetlerin/toplumların/ülkelerin/kültürlerin/sosyal yapılarının birbirlerine göre izafilik taşıma durumları, modern dünya görüşünün hâkim olduğu sosyolojik süreçte tek tip bir bilgi üretme yöntemi (pozitivist düşünce yöntemi) ile ele alınmaya indirildiği görülmektedir. 19. yüzyıl başlangıcıyla birlikte sistemleşerek oluşan bu modern dönemden günümüze değin, akademik bilgi üretme yöntem dayatması oligarşisi oluşmuştur. Bu bilgi üretme yöntem dayatma oligarşisi; farklı tarihsel, kültürel gelişim dinamiklerine sahip toplumların/sosyal yapıların zihniyet örgüsünü, tek tipçi bir mantıkla ele almış olup buna hala da devam etmektedir. Böylece Modern Batı Medeniyeti'nin kendi bilgi üretme yöntemini dayatmacı oligarşisi, "bilim (science)" ve/veya "bilimizm" adına, toplumların/sosyal yapıların özgünlüğüne yönelik olarak bir ideolojik perdelemeyi uygulamaktadır. Bu akademik bilgi üretme yöntemi veya düşünce yöntem oligarşisinin/hegemonyasının dayatılması yoluyla, Batı dışı bir medeniyet ya da toplumunun sosyal düşünce yapısına, aklına ve bilgi üretme yöntemine "evrensel düşünce" adına müdahale ederek, ona yön vermektedir. Bu müdahaleci durum ise Batı dışı bir toplumun kendisine ait herhangi bir kurumuna bakışında, onun yapısını anlamada ve incelemede dahi, hâkim hegemon paradigma ve onun bilgi üretme yöntemi ile bakmasının zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmakta olduğu söylenebilir. Bu zorunluluğu da hâkim hegemon paradigma, "bilimsel olma" adına ortaya çıkarmaktadır. Aksi halde bilim dışı olma damgalanması ortaya çıkabilmektedir. Batı dışı toplumların siyasal rejimleri ve akademik yapıları, çeşitli rasyonel gösterilen açıklamalarla ve işbirlikçi zihniyet ile; hâkim hegemon paradigmaya itaate ve "devlet ideoloji"sine yön vermekte oldukları görülmektedir. Bundan dolayı hâkim pozitivist düşünce yöntemine göre bilgi üretme sistemini savunan akademik oligarşik yapı, Batı dışı toplumlarının (gelişmekte olan ülkelerin, az gelişmiş olan ülkelerin, üçüncü dünya ülkelerinin); aklına, bilgi üretme yöntemlerine, kurumlarına, bürokrat ve teknokratları başta olmak üzere aydınlarının düşünce yapısına, "üniversal bilgi üretme yöntemi ve üniversite yapısının" etkileşimine yön verdiği görülmektedir. Böylece Modern Batı Medeniyeti kendi tekçi, modern paganistlik içerikli sosyal bilim yöntemini Batı dışı toplumlarda bağımlılaştırmasıyla; onların topyekün alanlarına askeri güç ya da silah kullanmadan yön verdiği ve genel bir rota çizdiği söylenebilir. Bu tür bir hegemonik bilimsel yöntem yaklaşımı ise sosyal bilimlerde; medeniyetlerin, toplumların birbirlerine göre "sosyal izafilik" ya da "kültürel izafilik" taşıdıkları realitesini görmezden gelmeyi içermektedir. Çünkü kültürel izafilik; "Her kültürü kendi özgün şartları içinde" yani kendi milli aklı, zihniyet dünyası, düşünce yapısı ile düşünce yöntemi ve kendi özgün sosyo-kültürel birikimi çerçevesinde kurumların değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden bir anlayışa sahiptir (Bozkurt, 2004, s. 104). Kültürel izafiliğin bu özelliğine karşın Modern Batı Medeniyeti'nin hegemonik bilimsel yöntem yaklaşımı Batı dışı unsurları "yok" saymayı içeren bir anlayışın, sosyal bilim akademik camiasında hâkim kılmasını sağlamış olduğu görülür. Oysa Batı Medeniyeti'nin hâkim oligarşik/hegemonik bilgi üretme yöntemlerinin ölçüleriyle başka bir medeniyet/sosyal yapı ve o sosyal yapıdaki bir kurumu incelemek esasında, ilmi bakıştan uzak bir anlamı taşımakta olduğu da çok açıktır. Buna göre de "ahiler Ankara'da bir şehir cumhuriyeti kurmuşlardır" iddiasının doğru çözümlenmesi için konuya öncelikle "Sosyal Yapı-Yöntem" etkileşimi üzerinden giriş yapılmasının gereği ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı bu bölümde Sosyal Yapı kavramı ele alınarak, ahiliğin Tevhidi Sosyal Yapısı'nın oluşumuna; İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin kendi sosyal yapısı için özgün bilgi üretme yöntemi/düşünce yöntemi olan Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi'nin yön vermesi çerçevesinde ele alınacaktır. Buna göre İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin ictimai ilim anlayışı bağlamında ahiliğin sosyal yapısı ortaya konulacaktır.

2.1. Modern Batı Medeniyetindeki "Sosyoloji Bilimine" Göre "Sosyal Yapı" Kavramı

"Sosyal Yapı" kavramı niteliği ve sınırları bakımından sosyoloji bilim alanında genel görüş birliğini içermekten uzak bir nitelik taşımaktadır (Doğan, 2012, s. 111). Bu çerçevede modern Batı toplumunda, toplum ile ilgili

konuları inceleyen sosyoloji bilimine göre “Sosyal Yapı”, pozitivist düşünce yöntemi ekseninde toplumun fiziki yapısının incelenmesini konu alarak, dış yüzeysel bir toplum “Yapı” okuması yapma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda modern sosyoloji bilimi, sosyal yapıyı bu temelde inceleyen bir anlayışa sahiptir. Çünkü Modern sosyoloji biliminin “Sosyal Yapı”yı ya da toplumu okumada kullandığı Bilgi Üretme Yöntemi/Düşünce Yöntemi; salt akılcılık içeren, toplumu sadece dış görünüşüne göre çözümleyebilen pozitivist anlayışa bağlı olarak oluşmuştur. Bundan dolayı “Sosyal Yapı” kavramı modern sosyoloji içinde “bakılması gereken somut gerçeklik” üzerinden “belirli insanları bir araya getiren mevcut ilişkiler” anlayışının incelemesini gerçekleştirdiği ifade edilmektedir (Doğan, 2012, s. 111). Bu çerçevede Modern Sosyoloji’ye göre bir başka “Sosyal Yapı” kavramının tanımı ise şöyle ifade edilmektedir: “Çeşitli sınırlamaların sistematik şekli olarak” (Erkal, 1993, s. 174), bir cemiyetin karakteristik vasıflarını kazandıran, insanların ve grupların davranış tarzlarına sınırlar getiren, temel sosyal ilişkiler ile fiziki hayat koşullarının karşılıklı etkileşimlerinin bütünü şeklinde de ifade edilebilmektedir (Bilgiseven, 1995, s. 99). Başka bir “Sosyal Yapı” tanımlaması ise; toplumdaki sosyal ilişkilerin, günlük hayatın, sosyal alışkanlıkların ve değerlerin temelindeki sosyolojik zeminin tabanı olarak belirtilmiştir (Doğan, 2012, s. 113). Bu açıklamaya göre “Yapı” kavramında, insanlar ve gruplar arasında iletişim sisteminin var olmasının yanında yine “Yapı” kavramında üretim, mübadele ve dağıtım ile ilgili bir ekonomik sistem işleyişinin bulunduğu söylenebilir. Bunlara ilaveten “Yapı” kavramında; siyasal manada otorite ve iktidarın bölüşümü ile ilgili siyasal sistem yapılanmasının bulunduğu da anlaşılmaktadır. Ayrıca kültürel manada ise “Yapı” kavramının içinde örf - adet ve geleneklere yönelik ritüeller ekseninde düzgün işleyen bir sisteminin bulunduğu da söylenebilir (Doğan, 2012, s. 112). Bu çerçevede Modern Batı Medeniyeti içinde sosyoloji kuramcılarının pek çoğunda görülen “Sosyal Yapı” tanımı, genel bir ortak görüş birliği içermese de onun; toplumun dış yüzeyini yani fiziki yönünü dikkate alan, tekçi bir çerçeveyi içeren, pozitivist düşünce aklına göre oluşmuş bir tanımlamayı bünyesinde taşımış olduğu söylenebilir.

Öte taraftan da modern Batı sosyoloji disiplini içerisinde “Sosyal Yapı” kavramını oluşturan ikili tasniflerde bulunmaktadır. Merton bu konuda “ferdi saran sosyal çevreyi” iki ana unsurdan hareketle ele alarak incelediği görülmüştür. Merton’un ikili sosyal çevre tasnifinin ilki “Sosyal Yapı” unsuru olmakla birlikte ikinci ana unsur ise “Kültürel Yapı”dır. Bu ikili tasnife göre “Sosyal Yapı”yı “toplum hayatında somut olarak görülen sosyal ilişkiler ve sosyal teşkilatların nasıl işlediği” ile açıklanmaktadır. “Kültürel Yapı” ise “toplum hayatındaki değer hükümlerini, normları ve inançları kapsayan” bir özelliğe sahip olarak (Erkal, 1993, s. 176), grup üyelerini bir arada tutulabilmeyi içermektedir (Bilgiseven, 1995, s.99). Bir toplum; bir fiziki zemin üzerinde yer aldığından dolayı toplumların yerleşme tipleri (köy, şehir, madenler, ovalar, toprağın verimlilik düzeyi, tabii kaynaklar vb.) ile çevre koşulları, “Sosyal Yapı”nın en temel dış çizgilerini oluşturmaktadır. Buna göre bir “Sosyal Yapı” ile “Fiziki Yapı” birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunmaktadır. Bu durum ise her toplumun fiziki şartlarının kendisine özgü olmasını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca fiziki yapı özellikleri, toplumların birbirlerine göre farklı yapılar olma niteliğine de meşruiyet kazandırmaktadır. Buna ilaveten her toplumun, fiziki özelliklerden farklı olarak özgün değerlere dayalı, ictimai (sosyal) karakter taşıyan örf-adet ve kurumlardan oluşan bir iç kültürel çevre veya kültürel yapısı bulunmaktadır. Bu kültürel iç yapı özellikleri, fertlerin düşünce dünyalarına ve karakterolojik davranışlarına yön vermekte olduğu belirtilebilir (Bilgiseven, 1995, s. 100).

Hermonotik (hermeneutik) sosyolojik akımın temsilcilerinden olan Karl Mahneim ise “bir toplumsal yapıyı bir kavram ve vaka (olgu) olarak zihnimize yerleştirebilir ve onu makul şekilde inceleme yöntemi olarak kullanabilirsek, çeşitli çevreleri birbirine bağlayan toplumsal yapı örgüsünü rahatlıkla takip edebiliriz” şeklindeki sosyal yapının, bütüncülük görüşünü taşımakta olduğu söylenebilir. Bu noktada Manheim’in yapmış olduğu bu açıklama, onun “yapıyı daha geniş bir sosyal gerçekliğin tüm parçalarını içeren bir model olarak” düşündüğünü ortaya koymaktadır. Buna göre hermonotik (hermeneutik) düşünce yöntemi temsilcilerinden Manheim’a göre “Yapı”; daha az bileşenler kısmından oluşmuş bir obje şeklinde açıklanabilir. Bu hermonotik (hermeneutik) düşünce yöntemi bakış açısından hareketle eşya veya maddi varlığa bakıldığında o eşya ya da maddi varlığı, geniş “Yapı”nın bir küçük parçası olarak görülmesi mümkündür. Bundan dolayı “düşünceyi anlamlı kılan” ve ona “anlam verenin” “Yapı” olduğu söylenebilir (Doğan, 2012, s. 113). Buna göre “Yapı” ile “bilgi üretme yöntemi veya düşünce yöntemi” arasında güçlü bir geçişkenliğin bulunduğu söylenebilir. Bu birbirine bağlı iç içe geçmiş geçişkenliğe göre gerçek bir “Sosyal Yapı”nın ve onun içindeki bir kurum ya da kurumların yapılanmasının sosyolojik okuması bu çerçevede yapılabilir. Aksi takdirde bir milli toplumun özgün “Yapı”sı ile “bilgi üretme yöntemi veya düşünce yöntemi”nin etkileşimi görülemez ise o zaman da aktarmacı ve taklitçi bir sosyolojik bakış açısı da kendiliğinden ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ise hiçbir milli toplumun kendisini tanımadan “taşeron sosyolojik” bir nakilcilik yaparak, kendi gelişmesini ortaya koyamayacağını gerçekliği, çok açıklık kazanmış olmaktadır.

2.2. İslâm/Türk-İslâm Medeniyetindeki İctimaiyat (Sosyoloji) İlmine Göre “Sosyal Yapı” Kavramı

İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nde ise cemiyet/toplum yapısı (sosyal/ictimai yapı); tevhid anlayışına göre ve onun bilgi üretme yöntemi olan Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi’ne göre oluşmaktadır. Buna göre de toplum/cemiyet veya ictimai (sosyal) yapının bu yönetime göre sistemleşmesi (düzeni) kurularak, “Yapı”nın okunması yapılmaktadır (Şimşek, 2021, s. 9). Bu toplumda yani İslâm/Türk-İslâm medeniyetindeki Sosyal (İctimai) Yapı; Cemiyet hayatı ve onun “Yapı”sını, Tevhidi Düşünce Yöntemi’nin ilmi bilgi düzeni (sistemi) üzerinden ele alarak, kendi cemiyet “Yapı”sının bilgisinin inşası gerçekleştirmektedir. Çünkü Tevhidi Düşünce Yöntem Anlayışı’na dayalı ilmi bilgi düzeni (sistemi), bir ictimai (sosyal) “Yapı” da; birliğe, bütünleşmeye, uyuma, dengeli düzen kuruculuğuna yol açan (Çorak, 2024, s. 13), ictimai (sosyal) ilim kanunudur. Bu bağlamda İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nde cemiyet hayatında hem görünen her şeyin (dış, yani; fiziki toplum yapısı ve onu oluşturan alt unsurları, işbölümü) ve hem de görünmeyen (batın, yani; kültürel yapıyı ve kültürel yapıyı oluşturan alt unsurlar, kurumlar... vb.) unsurlarının bütüncüllüğündeki birleşimi, tevhidi ictimai (sosyal) yapının, tevhidi ilmi bilgi üretme yöntemine göre oluşmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre Türk-İslâm Medeniyeti’nde tevhidin madde ve mana bütüncüllüğünden meydana gelen “akıl” ve “yöntem” anlayışı üzerinden sosyal çevrenin oluşumuna bakılmasının gerekliliği de ortaya çıkmış olmaktadır. Böylece tevhidi ictimai yapının, iki ana unsurdan oluşmuş olduğu ifade edilebilir. Bu iki unsurdan birincisi tevhidi içerikli cemiyetin fiziki yapısı (madde) ve ikinci unsuru ise tevhidi kültürel “Yapı (Mana)”dır. Bunların birliğinden ya da birlikçi bütüncüllüğünden tevhidi ictimai (sosyal) yapının oluştuğu söylenebilir. Bu bağlamda İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’ndeki özgün “Sosyal (İctimai) Yapı”nın, bütüncül tevhidi bilgi üretme yöntemine göre ele alınmasının gerekli olduğunun bilinmesi önem taşır olmaktadır. Bu açıklamalarda ortaya konulan bilgilere göre; her iki medeniyetin “sosyal”ı tanımlamasının farklılığı böylece ortaya konulmuştur. Bu farklılığın idrakine göre de İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nin tevhidi bütüncül yönetime göre İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin ictimai (sosyal) yapısını ele alarak incelemek, Modern Batı’nın tek faktörlü yani sadece “dışı/görüneni” konu alan pozitivist bilgi üretme yöntem içerikli “Sosyal Yapı”yı okuma ve incelemeye çok daha ileri, gelişmiş ve kapsayıcı bir mahiyete sahip olduğu ortaya konulmuş olmaktadır. Buna göre İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nde tevhidi ictimai (sosyal) yapıyı ele almada, bu medeniyetin kendisine has olan ictimaiyat ilim anlayışına ve yöntemine göre kurumları anlamak gerekmektedir. Bundan dolayı İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nin söz konusu bu kurumları yapılandırılan “Tevhidi Düşünce” temelli kurucu düşünce ve toplum felsefesi anlayışına sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir (Şimşek, 2018a, s. 58-60).

Bu çerçevede özelden bu araştırmanın konusunu teşkil eden İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’ndeki “Ahilik” ve “Ahilik Sosyal Yapı”sı da Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi’ne göre inşa edilmiştir. “Tevhidi Ahilik” kurumunun; kimliği, zihniyet yapısı, sosyal yapı içindeki konumu, ortaya koyduğu çalışma düzeni (sistemi), diğer sosyal unsurlarla bütüncül etkileşimi, hep bu bilgi üretme yöntemine göre oluşmuş ve yapılanmıştır. Bir başka ifade ile de bu kurumun Batı medeniyet değerlerinden ve onun bilgi üretme yöntemlerinden bağımsız olarak oluşmuş ve yapılanmış olduğu söylenebilir (Şimşek, 2021, s. 9-12). Buna göre İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nden İctimai Yapı; bir toplumu oluşturan insanlar arasındaki genel durum veya “toplumun görünen genel durumu” şekline ifade de edilmektedir (Şimşek, 2017, s. 39-40). Böylece İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nde kâinat ana düzen (sistem) anlayışının genel bilgi oluşum yöntemine göre “Yapı” anlayışı: “Varlık/İnsan = Madde + Mana” Terkibinin bütüncüllüğüne göre ele alınmaktadır. Yani tüm Sosyal/“İctimai Yapı”nın muhtevası, yukarıda terkibi verilen tevhidi bütüncüllük üzerinden ele alınan bir ilmi temele sahip olduğu belirtilebilir. Buna göre İslâm’da; “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışına göre “İctimai Yapı” içindeki unsurların birbirlerine bağlı tevhidi bütüncül birliğinin oluşumunu düzenleyen sosyal ilim anlayış ilkesinin hem ictimai bünyesinde bulunduğu ve hem de buna göre kurumların yapılanmasının oluştuğu söylenebilir. O halde bu makaledeki incelenmesinin İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin “İctimai (Sosyal) Yapı”sını tevhidi yöntem ilmi anlayışına göre ele almanın da mantığı gerekliliği ortaya çıkmış olmaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti, kendi cemiyet “Yapı”sını; hem evrensellik hem bütüncüllük anlayışı ve hem de gerçekçilik (realistlik) ilkeleri çerçevesinden bakan bir bilgi inşası ile “Toplum-Yapı” ilişkisini, tevhidi öze göre kurmuş olduğu söylenebilir. Böylece tevhidi öze bağlı “Toplum-Yapı” ilişkisi; monolitik içeriğe sahip pozitivist yapısalılık (Varlık/İnsan=Madde) formülüne göre oluşmuş Batı medeniyeti “Yapı” biçimi ile mukayese dahi götürmeyecek iki boyutlu bütüncüllük içeren yüksek tahlil gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

Sonuç olarak; İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nin çok yönlü ictimailiğe sahip özgün bir kurumu olan Ahiliğin, Tevhidi Düşünce anlayışına göre oluşmuş olan Tevhidi İctimai (Sosyal) yapıdaki görevini “Ahiliğin İctimaiyatı” üzerinden anlamak, kavramsallaştırmak ve sistemleştirmek gerekmektedir. Bunu da “Tevhidi Ahilik” özgün ismi ile kavramsallaştırarak ifade etmek gerekir. Bu bağlamda İslâm/Türk-İslâm medeniyet yapısı içinde var olan ve

karakteri de tevhide göre oluşmuş olan ahiliğin/tevhide ahiliğin sosyal yapıdaki var olan konumunu, vahyin emrine girmiş akıl ile görme gereği bulunmaktadır. Bundan dolayı Tevhit anlayışı ve buna bağlı oluşan Tevhidi İlmî Zihniyeti ve Tevhidi ilmi yöntemin varlığı, İslâm/Türk-İslâm Medeniyet Yapısı'nda ahiliğe bu unsurlara göre bakmayı zorunlu kılmaktadır. Oysa Modern Batı Medeniyeti'nde kullanılan "Sosyal"ın ise salt akıl veya pozitivist düşünce yönteminin ürettiği akıl ile açıklanan bir boyutu olduğundan, ahiliğin sosyolojisi, şeklinde değil de tevhide ictimai yapının içinde ahiliğin ictimaiyatına göre açıklanmasının ilmi gereği ortaya çıkarılmış olmaktadır.

Bu her iki medeniyetin "Sosyal Yapı" açıklamalar çerçevesinde konuya bakıldığında öncelikle bu "Sosyal Yapı"ları oluşturan bilgi üretme yöntem bilgilerinin ortaya konulması icap etmektedir. Bu noktada Bilgi Üretme Yöntemi veya Düşünce Yöntemi'nin tanımı ise; "bir medeniyetin/toplumun/insanın; dine, dünyaya, devlete, siyasete, ahlaka, kültüre, eşyaya (maddeye), olaylara, eğitime, paraya, servete, sermayeye, sanayiye, girişimcilğe, gençliğe, aileye, kadına, kendine, başkalarına, azınlığa... Velhasıl toplum hayatındaki tüm beşeri, kültürel ve ictimai (sosyal) olay ve olgulara, tüm "şey"lere; nasıl, nereden ve hangi temel öncüller merkezinden bakılmasının "ilmi yöntem"ini ortaya koymaktadır" (Şimşek, 2020, s. 5-6).

İşte bu tanımda da ortaya konulduğu gibi medeniyetlerin bilgi üretme yöntem farklılıklarının veya düşünce yöntem farklılıklarının açığa çıkarılması ile her iki medeniyetin; farklı bilgi kök anlayışları, bilgi üretme yöntemleri ve kullandıkları kavramların iç zihniyet yapı oluşumları ortaya çıkarılarak, medeniyetlerde bunların birbirlerinin yerine doğrudan kullanılması halinin hatalı ilmi sonuçları ortaya çıkarılmış olunacaktır. O halde her iki medeniyette "Sosyal Yapı"ları oluşturan "Düşünce Yöntemleri/Bilgi Üretme Yöntem" anlayışlarının farkının bilinmesi gerekir. Bu farkın idraki üzerinden de "Ahilik", "Ankara Ahiliği" veya "Ankara Ahilik Cumhuriyeti" ifadelerinin gerçek ilmi konumu ve muhtevası açığa çıkarılabilir.

2.3. "Hangi Bilgi Üretme Yöntemi/Düşünce Yöntemi" ile Ahilik Konusuna Yaklaşılmasının Gerekliliği Bulunmaktadır?

Yukarıdaki alt bölümlerde bir medeniyetin/toplumun "Sosyal Yapı"sı ile "Bilgi Üretme Yöntemi veya Düşünce Yöntemi" arasındaki etkileşimin bütüncüllüğünün önemine güçlü vurgu yapılmıştı. Bu noktada İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin tevhide karakterli "Ahilik" kurumu ile en yakın kökleri Batı Medeniyeti Aydınlanmacı Düşüncesi ve Fransız Devrimi ile belirginleşen "Cumhuriyet" ilişkisinin kurulup kurulamayacağı konusundan oluşan soru ya da soruları en makul ve ilmin ışığında nasıl cevaplamak mümkün olabilir? Bu soru ya da sorulara hem en kapsamlı ve hem de gerçekçi biçimde cevaplamak için ancak ilmi yöntemler ve mukayeseli sosyal sistem okumaları üzerinden yürümekle mümkün olabileceği söylenebilir. Bu tür bir cevaplandırma işlemi; konuya ideolojik anlamlandırmaların kazandırılmasının önüne geçilmesini de sağlayabilecektir. Ayrıca bu tür mukayeseler üzerinden bir cevaplandırma ise; hem "doğru" ve hem de "gerçek tarih ve toplum" okumasının ortaya konulmasına hizmet etmiş olacaktır.

Buna göre hem "doğru" ve hem de "gerçek tarih-toplum" okuması üzerinden ahilik kurumunu ve ahilik kurumuna yapılandırılan "Ahilik Cumhuriyeti" iddiasının hakikatinin ortaya konulmasının tahlili, ilmi yöntemler üzerinden yapılması oldukça önem taşımaktadır. O halde öncelikle "Hangi Bilgi Üretme Yöntemi/Düşünce Yöntemi" ile ahilik konusuna yaklaşılmasının belirlenmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Zaten bu bakış açısı yaklaşımına da yukarıda değinilmişti.

Bu alt bölümde ise; Modern Batı'da iki düşünce yöntemi/bilgi üretme yöntemi (pozitivist ve hermonotik (hermeneutik) yöntemler) ve İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin de kendisine has bilgi üretme/düşünce yöntemi olan Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi ile toplamda, "Üç Bilgi Üretme Yöntemi" üzerinden ahilik yapılanmasına bakılarak, incelediğimiz konuya derinlikli bir temelin veya temel bakış açısının kazandırılması sağlanabilecektir.

Modern Batı Medeniyeti'nde kök iki ana düşünce yöntemi ya da bilgi üretme yöntemi bulunmaktadır.

Bunlar; "Pozitivist Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemi" ve "Hermonotik (Hermeneutik) Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemi"dir. Bunların teknik özelliklerini kısaca açıklamak gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de aktif olarak bu iki Batı Medeniyeti bilgi üretme yöntemi üzerinden aktarmacı ve taklitçi sosyal bilim bilgisi, sosyal bilime konu olan alanlardaki kavramlar üretilmektedir. Buna göre İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin kendisine has en kadim değerleri, kavramları, kurumları ve bunların işleyiş dinamiklerini ele alan kuramlar, büyük bir ekseriyetle bu iki Batı medeniyeti yöntemlerine göre üretilmiştir ve de hala üretilmektedir. Bu durum ise özellikle 1923'teki 1. Yeni Türkiye'nin kurulumunun sonrasında, İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin özgün kurumlarının,

kavramlarının ve pek çok sosyale yönelik ilişki ve işleyişlerin bilgisinin yeniden üretilmesinde, temel hatalı okumaların ve değerlendirmelerin yapılmasını mümkün kılmış olduğu söylenebilir (Şimşek, 2022a, s. 421).

2.3.1. Pozitivist Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemi

Modern Batı Medeniyeti'ndeki bu düşünce yöntemi veya bilgi üretme yöntemi bazı temel kabuller üzerinden sistem işleyişini gerçekleştirir. Bu temel kabullerin en öne çıkan unsurları;

- “Varlık/İnsan=Madde” mekanik formül ilişkisine göre “Sosyal Yapı”yı anlamak,
- Yararılmamış olan bir “Homo Sapiens” insan tipi ile de sosyolojik yapıda, sosyal ilişkileri ve sosyal davranışları mekanik/rasyonel ilişki tarzında ortaya koymak,
- “Science- Etik” içerikli maddeci ahlak ve kâinatın bir yaratıcısının olmadığını temel alan “bilim/science” anlayışı ilişkisine göre kendi sosyolojisinde ve sosyal yapısında buna göre bir anlam dünyasını oluşturmaktır.

Bu materyalist temalı pozitivist düşünce yöntemi; Eski Yunan'daki İyonya Okulu'nun Thales'ci materyalist evren anlayışına sahip bir anlam içeriğinden hareket ederek, günümüze bu düşünce kulvarından hareketle ulaşmıştır. Bundan dolayı zamanımızın hegemonik Batı sosyal bilim pozitivist düşünce yönteminin ana akımını, Thales'ci materyalist anlayışa göre oluşturulmuş olduğu söylenebilir. Bu Thales'ci materyalist anlayışa göre de evren, sonsuzluk içerir, yani yaratılmamıştır. Buna göre bu bilgi üretme yönteminde “İnsan” varlığı da “bir yaratıcı tarafından yaratılmamıştır” anlayışında yoğunlaşmıştır. Böylece Modern Batı Medeniyeti; salt akıllı merkezine alan bir çerçevede kendisinin tüm sosyal eylemini gerçekleştiren insanı da homo sapiens insan şeklinde yani yaratılmamış insan temel ölçüsüne göre ele alır. Bu insanın salt akılcılık üzerinden kurduğu sosyal yapı ve sosyal ilişki sistemi; tüm sosyal ve sosyale yönelik kurumlar, kuramlar oluşturmuştur. Bu noktada “etik”in de dış/salt akıllı bir içerikle, kavramsallaştırıldığı görülür. Modern felsefe bilim anlayışı çerçevesinde etik kavramı; “Akılsal bağlamda gerçekleştirilen bir “bilgi dalıdır”. Bu çerçevede etik; “bireysel bazlı tekilci bir mahiyete sahip olarak, kişiye bağlı karakter anlamını ifade etmektedir.” Bu yönüyle “etik”, materyalist salt akıllı düşünce dünyasında üretilen bir kavram olarak belirmiş olduğu söylenebilir. Böylece etik kavramı, materyalist kökenli bir niteliğe sahip olduğu çok açıktır. “Bu yönüyle etiğin sağladığı bilgiler tek başına yeterli değildir. Bundan dolayı etik, ahlaktan istifade ederek, dışı yani dünyadaki verileri (nesne) salt akıllı bilgi yoluyla ele alan bir mahiyete sahiptir. Buna göre etik, dış dünyadaki var olan “değer yargıları” veya “kurallar-ilkeler” olarak gösterilen ahlakı, salt akıllı bilgi yoluyla “bilme”yi ifade etmektedir”. Bu durum da “etik kavramı” kişinin salt aklına dayalı olarak bilmesini, ya da bir bilgi alanını salt akla göre “bilme”sini ifade etme”si yönüyle kişi ile ve onun salt aklına göre oluşmuş karakteri olarak ifade edilebilir (Şimşek, 2018b, s. 90).

Modern Batı medeniyetinde salt akıllı bilgi yani yaratılmamışlık üzerinden sadece akıl yolu ile üretilen bilgi, bu yöntem anlayışına göre; “Science” tipli bir bilim geleneğini taşır olmuştur. Pozitivist düşünce yöntem temelli kurgulanmış “Science”ci bilimsel bilgi üretimine göre meydana gelmiş olan bir “Sosyal Yapı” da onun kurumlarının inşası da bu anlayışa göre gerçekleşmiştir. “Science-Etik” ilişkisi ise tamamen materyalist bir çerçevede tezahür etmiştir ve de hâlâ da etmektedir. Bu çerçevede Tevhidi Düşünce anlayışı ve İslâm'ın tevhidi içerikli güzel ahlak davranışı ile oluşan İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti ahilik kurumu “Science-Etik” ilişkisi üzerinden kurgulanıp da “ahilik-cumhuriyet” ilişkisine geçiş yapmak bu noktada nasıl mümkün olabilir ki? Bu ilişkinin, akademik düzeydeki ilmi yöntemler bağlamında elbette kurulamayacağı çok açıktır.

Buna göre; 19. yüzyılda sistemleşen pozitivist düşünce yöntem içerikli salt akıllı tekçiliğe dayalı düşünce ve bilgi üretme yöntemi ile 11.-13. yüzyıl aralığında sistemleşen tevhidi bütüncüllük içeriğine sahip ahilik kurumunu ve onun sosyal yapıdaki konumu, yönetim şeklini modern bakış açısıyla değerlendirip bir “Ankara Ahilik Cumhuriyeti” ifadesini kullanmak ancak anakronizm bir bakışı ve bu konuya da bilimsel yöntem açısından hatalı olarak yaklaşmayı ifade etmekte olduğu söylenebilir. Bu noktada konunun işlenişine akademik derinlik kazandırmak adına anakronizm kavramına da kısaca değinmek gerekir.

Anakronizm Yunanca “ἀνά, karşısında” ve “εἶπός, zaman” kavramlarından türetilen bir terimdir. Söz konusu kavram; “tarihi olay ya da olguların içerisinde geçtiği zaman” ile olay ya da olguda “yer alan nesne” ya da “özelliklerin birbiriyle uyumsuzluğu”nu ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Başka bir anakronizm açıklaması ise, “tarihi kesin olarak bilinen bir olayı değişik bir tarihte gerçekleşmiş, yaşadığı zaman belli olan bir kişiyi de değişik bir tarihte yaşamış gibi göstermez” (Şimşek, 2018b, s. 80). Bundan dolayı “Düşünce Yöntemleri” üzerinden ve “tarihsel-toplumsal” ve “bilgi sistem kümesi” etkileşimi bağlamında konuya bakıldığında, bu “Ankara Ahilik Cumhuriyeti” değerlendirmesinin anakronizme düşülerek yapıldığı gerçeğini ortaya

çıkarmaktadır. Yani kuruluşunu en yakın 13. yüzyıl olarak gösterilse dahi “Tevhidi Ahiliğin” ve “Tevhidi Ankara Ahilik” kurumunu, 18. yüzyılda belirleşen ve materyalist içerikli aydınlanma değeri ve pozitivist düşünce niteliği taşıyan “Cumhuriyet” ile açıklamak, konuya yapılan en köklü hatalı yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Modern Batı Medeniyeti’nde kök iki ana düşünce yöntemi ya da bilgi üretme yönteminden diğeri ise Hermonotik (Hermeneutik) Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemi’dir. Bu yöntemin köklerini de Eski Yunan’daki Hermes’e kadar götürülmektedir. Bu bilgi üretme yönteminde; sosyal ilişkiler ve “Sosyal Yapı” analizinde; anlama, yorumlama ve soyut içerikli “mana” anlamlarının yer aldığı ifade edilebilir. Böylece doğrudan pagan olan pozitivist düşünceden bir yönüyle farklılık taşıdığı söylenebilir.

2.3.2. Hermonotik (Hermeneutik) Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemine Göre Bilgi Üretme Sistemi

“Varlık/İnsan = Madde+Mana” formülasyonuna göre kurulmuştur. Sosyal bilim alanlardaki bilgi de bu bilgi üretme yöntem formülasyonuna göre oluştuğundan, bu yöntem de insan, “Yaratılmış İnsan”dır. Bu çerçevede bilgi, bir yaratmayı ve Tanrı’nın varlığı kabulü üzerinden oluştuğundan, pozitivist bilgi yöntemindeki bilgi üretme kavramı olan “Science” den farklılık göstererek, “Knowledge” adını alır. Buna göre da ahlak tanımı da “etik”ten farklılaşarak, mana ile irtibatlandırılan bir ahlak anlayışının kavramı ortaya çıkar o da “**Moral**”dır. Böylece Modern Batı Medeniyeti’nde Hermonotik (Hermeneutik) Düşünce Yöntemi’ne göre bilgi üretme sistemi, bir “Sosyal Yapı” da; “Knowledge-Moral” etkileşime göre oluşmuş olur. Bu ise Modern Batı “Sosyal Yapı” sisteminde pozitivist içerikli “Sosyal Yapı”yı “Science-Etik” etkileşimine göre okumadan daha farklı bir okuma yapmayı ifade etmekte olduğu gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır (Şimşek, 2022b, s. 6-7).

İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nin özgün bilgi üretme yöntemi olan Tevhidi Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemi, Modern Batı Medeniyeti’ndeki her iki bilgi üretme yöntemlerinden; zihniyet, kültür ve bilgi kuruluşu gibi konularda derin farklılığa sahiptir.

2.3.3. Tevhidi Düşünce Temelli Bilgi Üretme Yöntemi

“Varlık/İnsan = Madde+Mana” terkinine göre bütüncül bir bilgi üretme yöntemidir. Buradaki “Madde” yaratılmışlığı ifade eden şey’dir. Allah tarafından yaratılan her şeyi içermektedir. Eşya, kâinat, gök, taş, toprak, su, insan... vb. gibi maddi olan şeylerin hepsi yaratılmıştır. Bu bilgi yöntemi vahyin emrine girmiş akıl ile her şeye yönelik bütüncül bilgi ürettiğinden “insan” da buna göre “Yaratılmış İnsan”dır. Yani “Kul İnsan”dır. Yani “Ferdî Yekta”dır. Bu insan tipi Pozitivist düşünce yöntemindeki homo sapiensten gelen birey (individual)’den çok farklıdır (Şimşek, 2013, s. 114-118). Böylece İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin insan tipi, tüm akıl gücü ile Tevhidi bütüncül bilgi çerçevesinde her şeyi; onun görünen (maddi) ve görünmeyen (duyularla görünmeyen/mana) yönünün birlikteliğinde (tevhidinde) ele alarak, buna dayalı bilgi ile bütüncül değerlendirmeyi ortaya koyan bilgiyi üretmektedir. Sonuç olarak İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nin “Yaratılmış İnsanı”/“Kul İnsanı”/“Ferdî Yekta”sı, bu özelliğe sahiptir. Bu insan niteliği ise Modern Batı’daki “birey” insan tipi özelliğinden oldukça farklılık taşımaktadır (Şimşek, 2013, s. 119-120).

Tevhidi Ahilik yapısı, Tevhidi bütüncül bilgi üretme yöntemine bağlı olarak “Sosyal Yapı”da, sosyal fonksiyon taşıyan bir kurum haline gelmiştir. Bu bütüncül bilgi yöntemi; “Tevhidi İlim” kavramını ortaya çıkararak, bu ilmi kavramsallaştırma da “Science” ve “Knowledge” den oldukça farklı bir mahiyete sahiptir. Yani “Tevhidi İlim” kavramsallaştırmasına sahiptir. İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti’nde “Tevhidi İlim” anlayışı; ahlak ile etkileşime girerek, ahilik kurumunun hem ahlaki yapılanmasını hem ahlaki iş anlayışı ve hem de ahlaki ictimai alanlardaki tüm fonksiyonlarının yapılanmasını “Tevhidi İlim-Hulk” etkileşime göre gerçekleştirmektedir.

Kavram olarak ahlak, “Arapça “hulk” veya “huluk” kelimesinin çoğul iken Türkçe’de tekil olarak kullanılır. İnsanların iradi hareketleriyle ilgilenen bir alandır. Bu çerçevede ahlak; genel tanımı ile düşünce, duygu ve vicdan ile davranış arasındaki uyumluluk ve tutarlılıktır. Terim olarak ahlâk, “insan nefesine yerleşmiş öyle bir yapıdır ki, fiiller onunla kolaylıkla meydana gelir” şeklinde tanımlanmıştır. Eğer bu yapıdan aklen ve dinen güzel fiiller meydana geliyorsa buna güzel ahlâk, çirkin fiiller meydana geliyorsa bunlara da kötü ahlâk denilir (Yüksel, 2016, s. 44-45). Buna göre hulk/ahlak anlayışının ahilik açısından son derece farklı tevhidi özellik taşıyan bir zihniyet içeriğine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ahiliğin İslâm/Türk-İslâm sosyal (ictimai) yapısında kullandığı tevhidi hulk/ahlak kavramı pozitivistizdeki “etik”den ve hermotizmdeki (hermereutizmdeki) “moral” anlayışında da anlam, yöntem ve işlev açısından mukayese dahi edilemeyecek bir zenginliğe ve derin kültürlü manaya sahip olduğu ifade edilebilir. Tevhidi Ahilik kavramı bu noktada, ahiliği anlamada özgün bir şekilde oluşmuş bir kavram olarak görme gereği bulunmaktadır (Şimşek, 2022c, s. 142-154).

Sonuç olarak;

Tevhidi Ahilik kurumunu, pozitivist veya hermonotik (hermeneutik) yöntemle anlatılması halinde, yanlış anlama ve anlatmaları ortaya konulmuş olunacağı söylenebilir. Yani bilimsel düşünüyormuşuz sanısıyla kadim ahilik kurumunun görünürde akademik görüntülü olarak ama özde yanlış yöntem kurgulanması sonucu oluşan hatalı değerlendirilmesi, bir şekilde ortaya konulmuş olmaktadır. Bundan çıkmak lazımdır. Bu çıkış için de İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin özgün bilgi üretme yöntemi olan; Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntem Anlayışı'na göre ahiliği ve ahiliğin sosyal yapısının bilgisinin inşasına girilmelidir. Batı pozitivist bilgi üretme yöntemi ile bu kurum ve onun ilişkiler sistem zihniyeti anlaşılabilir. Eğer böyle yapılırsa; Ankara Ahilik Cumhuriyeti kavramsallaştırması, pozitivist bilgi yöntemi ile üretilmiş ve tevhidi içerikli bir kurumu da zorla pozitivistleştirerek açıklamaya çalışmak anlamı ortaya çıkmış olur. O halde bu tür bir hatadan uzak durmak için konuya yöntem üzerinden incelemenin yapılması, konuya ilmi temel kazandırmak açısından oldukça önemlidir. Bu yöntemsel bakış açısı, İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin tüm zamanlara hitap eden gözde kurumlarından birisi olan ahiliğin özgün korunması için gerekmektedir.

3. “ZİHNİYET” İLE “YAPI” ETKİLEŞİMİ VE “SİYASİ COĞRAFYANIN SOSYOLOJİSİ” AÇILARINDAN ANKARA AHİLİĞİNİN TEVHİDİ İCTİMAİ (SOSYAL) YAPISININ İNCELEMESİ

Bu bölümde ise Ankara Ahiliği'nin Tevhidi İctimai (Sosyal) Yapısının hem “*Özgün bir Kavramsallaştırması* ve hem de “*Genel bir Sosyo-Kültürel Sistem Yapısının*” tanımlaması arayışına yönelik incelemeler ve buna bağlı geliştirilen özgün görüşler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.1. Ankara Ahilik Sosyal Yapısının Tarihsel Konumunun Sosyolojik Okuması

Ahilik; “Ahi Evran'ın 1200'lü yılların başında fütüvveti anlatmak üzere Selçuklu Anadolu'suna gelmesi, “kümelenmiş esnaf-sanayi birlikleri modeli”ni geliştirip önce 1205-1206 yılında Kayseri'de Debbâğ Esnaf-Sanayi Birliğini kurmasıyla başlamış olan bir kurumdur” (Kala, 2019, s.161). Buna göre ahilik kurumu ve ahiler, genellikle ticaretle uğraşmışlardır. Ancak sosyal hayatın pek çok alanında yani sosyal yapı içindeki unsurlara; tasavvufi yöntem ile gelişebilen güzel ahlak tavrı ile yön vermişlerdir. Bu noktada ahiliğin, İslâm/Türk-İslâm sosyal yapısında; dini ve ahlaki fonksiyonları, siyasi ve askeri fonksiyonları, sosyo-ekonomik fonksiyonları, sosyo-kültürel fonksiyonlar, sosyal yardım ve “orta sandığı” içerikli adaletçi ve dayanışmacı bölüşümçü fonksiyonları, mesleki ve tasavvufi eğitim merkezli diğer fonksiyonları ile inşa edilmiştir (Yüksel, 2016, s. 102-111). Ayrıca ahilik kurumun İslâm/Türk-İslâm cemiyet hayatındaki ictimai yapılanması; sanayi-devlet ilişkisinin kurulmasında “Ahi Evran-Kümelenme Modeli” (Kala, 2019, s. 160-161), tasavvuf-sanayici/girişimci etkileşimini de “Edebali tipolojisi” üzerinden de sistem kuruculuğunu “din-devlet-toplum-maddi dünya” bütüncül ilişkisi üzerinden özgün bir şekilde kurmuş olduğu söylenebilir. Buna göre İslâm/Türk-İslâm cemiyet hayatındaki ahilik yapısı; “Ahilik-Tasavvuf-Devlet-Kurucu Düşünce” etkileşimini, kendi kültür ve zihniyet örgüsüne göre ortaya koymuş bir kurumdur (Şimşek, 2018a, s. 68-71). Bu noktada ahiliğin kurucusu olan Ahi Evran 32 çeşit esnaf türünü, tevhid anlayışına göre teşkilatlandırarak (Yüksel, 2016, s. 95), bir ictimai ticari birliği ve kümelenmiş esnaf-sanayi birlikleri modelini İslâm/Türk-İslâm kültür ve zihniyet anlayışına göre özgün bir şekilde kurmuştur. Böylece yukarıda ifade edildiği gibi ahilik; İslâm/Türk-İslâm sosyal yapısında Ahi Evran'ın öncülüğünde Ahi Teşkilatı'nın kuruluş yapısı ve işleyişini, Tevhidi Düşünce Yöntem Anlayışı'nın özüne göre kuramlaştırılmıştır. Bu “Kurucu Düşünce Yöntemi” üzerinden “kuramlaştırılan” ahilik “kurumu” mensuplarının da ticaret yapmalarını, mal üretmelerini, ticarete dürüstlük ahlakının temellenmesini, “esnaf arasında bağlar kurarak örgütlenmeyi, adil, dürüst ve ahlaklı olmayı Anadolu'ya gelen Türk topluluklarına öğretmiştir” (Yüksel, 2016, s. 94-95). Bu ekseninde ahilik, Tevhidi Düşünce Yöntem Anlayışı'na göre kuruluş yapılanması oluşturularak tüm sosyal yapı içindeki alanlarda, sektörlerde fiili üretim, davranış, siyaset ve strateji geliştiren kurumdur.

Ahiler aktif oldukları dönemde Anadolu'da varlık gösteren birçok devlete ticaret konusunda öğüt ve tavsiyeler vermişlerdir. Buna göre öncü “tevhidi ticaret kültürüne” sahip ahiliğin bulunduğu sosyal yapıda ortaya koyduğu temel sosyolojik sağlayıcıları, dört ana unsur üzerine bina edilmiş olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki “kişiyi eğitip üretici ve yararlı hale getirmek” olarak belirtilir. Burada “ilim aklı ile üretim yapma ve üretken olma” eğitiminin insana kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir.

İkincisi ise ferdi “toplumda layık olduğu en uygun yere oturtmayı” sağlayan eğitim ile geliştirmedir. Bu özellik ise “liyakat-ilim” ilişkisi üzerinden çalışıp hak ederek cemiyette pozisyon alma ve yer edindirme özelliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal yapıdaki üçüncü temel özelliği ise tasavvuf eğitiminde geçirilen ferden güzel ahlaka kavuşturulması sonucu “bilinçli, üretici ve mutlu bir orta yapı”nın inşasını sağlamaktır. Bu özellik bütün toplum hayatında her an her sektör alanındaki iş yapmalarda ve çalışmalarda yüksek ilimle kavuşulan güzel ahlak vasfı üzerinden dayanışmacı, fedakâr bir sosyal insan tipini geliştirmeyi içermekte olduğu söylenebilir. Bu özellik insana ve/veya ahi mensubuna bu özellikler ile cemiyet hayatında işlevlerini geliştirme karakteri kazandırabilmektedir.

Dördüncü olarak da sosyal yapılar arasında, kurumsal ilişkiler ekseninde “karşılıklı anlayış, güven, rıza duygular ile iş bölümü ve iş birliği kurarak toplumda sosyal ve ekonomik dengeyi” birlikçi/tevhibi bir anlayışla sağlamak olarak belirtmek mümkündür (Yüksel, 2016, s.108). Burada insana/ahiye; kanaat, güven gibi sosyal yapıda sosyal bütünleşmeyi sağlayan tevhibi ictimai şahsiyet eğitimi verilerek buna göre toplumda davranış geliştirmesi sağlanmak istemektedir. Bu dört özelliğin en temel iki ana unsurunu bulunmakta olduğu görülür. Bunlar; tevhibi ilim/tevhibi ilim aklı ve her alanda liyakatli olmayı içermekte olduğu söylenebilir.

Bu çerçevede Ankara’da ahiliğin sosyal yapıya yönelik özgün uygulamalarından birisi de Ankara’daki Türkmen hanımların sosyal hayat içerisinde aktif olmalarını sağlamak için meslek öğrenmelerine imkân oluşturma adına, Bacıyan-ı Rum’un teşkilatlanmasında bulunmak olmuştur (Altaş, 2017, s. 26-27). Ankara’da Bacıyan-ı Rum’un teşkilatlanmasında “kadınlara iş sağlama rolü, vefa duygusuyla birleşince ortaya Kadınlar Pazarı” gibi kadınların sosyal hayatın içinde; “kadın çalışmasının sosyal hayat ile bütüncüllüğünün” sağlanmasında, özgün bir yapıyı ortaya koymuşlardır. Böylece “Kadınlar Pazarında”, diğergam bir zihniyetin hâkim olduğu görülür. Buna göre söz konusu “Kadınlar Pazarı”nda; Vatan hizmetinde bulunan asker yahut şehit ve gazi eşleri, kızları, anneleri veya kız kardeşleri bu pazarlarda istihdam edilirdi. Kadınlar bahçelerinde yetiştirdikleri sebze ve meyveleri, süt, yoğurt, yumurta gibi ürünleri, el emeği göz nuru el işlerini bu pazarlarda satmışlar ve böylelikle hem ticarete katkıda bulunmuşlar”. Böylece kadınların kendi ilgi alanları çerçevesinde çalışma hayatına dahil edilen bir sosyal yapı anlayışının aktif edilmesi ile teşkilat içinde kadınların geçimlerini sağlama konusunda başkalarına hem muhtaç olmamaları ve hem de yardıma bağımlı şekilde bırakılmayan hür teşebbüse açık bir zihniyet yapısına ve fiili ticaret ortamına sahip olmaları sağlanabilmiştir (Altaş, 2017, s. 27). Bu noktada Bacıyan-ı Rum teşkilatı bünyesinde Ankara’da da aktif olarak faaliyetler ortaya koyan iki zaviyenin bulunduğu belirtilebilir. Bunlar da “Fatma Bacı Karyesi” ve “Bacı Zaviyesi”dir. Ayrıca Ankara sosyal yapısında üretim hayatına yön veren ahi ünvanlı ismi öne çıkmış “Bacılar”ın bulunduğu da söylenebilir. Bu ahi ünvanlı bacılardan birisi, Ahi İklim Hatun’dur. Buna ilaveten ilgili kaynaklara göre “özellikle Ankara’da Ağa Paşa ünvanlı kadın ahilere” de rastlandığı belirtilmektedir. Bunlarda bazıları: “Paşa Hatun, Oğul Paşa Hatun, İnan Paşa Hatun, İri Paşa Hatun, Ayan Paşa Hatun, Sultan Paşa Hatun, Turan Paşa Hatun”dur (Altaş, 2017, s. 27). Böylece Ankara Bacıyan-ı Rum’un teşkilatlanması içinde yer alan ahi bacıların sosyal hayatın içinde aktif ve gelişmeci bir çizgide bir kurum kültürü disiplini içinde yüksek sosyalleşme gösteren bir kimlikle sosyal yapıya üretken türden katkı verdikleri söylenebilir.

3.2. Ankara Ahiliği’nin Sosyal Yapı Özelliği

Ankara Ahiliği’nin sosyal yapısını incelemede öncelikli olarak fiziki yapısı başta olmak üzere diğer sosyal yapıyı oluşturan etkenlere değinilerek, Ankara Ahiliği’nin ictimai (sosyal) yapı oluşumu ortaya konulacaktır.

3.2.1. Ankara Şehrinin Jeo-Coğrafik Yapısının Ankara Ahiliği’nin Sosyal Yapı Oluşumuna Etkisi

İslâm düşünürü İbn-i Haldun coğrafya ya da doğal çevrenin bir toplumun ve o toplumun mensupları olan insanlar üzerinde karakteristik manada güçlü etkilerinin olacağı görüşünü savunmuştur (Doğan, 2012, s. 24). Bu noktada İbn-i Haldun; iklimin, coğrafyanın, üretim artışının veya kıtlığın insan vücut yapısı ve insan ahlakının oluşu üzerindeki etki gücüne dikkat çekmiştir (Sezen, 1990, s. 74). Bu eksende İbn-i Haldun yedi farklı iklim görüşü ve doğal çevrenin özgünlüğü üzerinden hareketle, toplumların yapı özelliklerinin ve o toplumlardaki insan tipi davranışlarının, bulunan coğrafya ile olan ilişkisinin özgün karaktere bağlı niteliğini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı örneğin bir toplumsal/sosyal yapı ile diğer sosyal yapılar arasındaki farklılaşmanın ortaya çıkmasında coğrafya veya doğal çevre müktesebatinin önemi bulunmaktadır. İbn-i Haldun’un coğrafya üzerindeki değerlendirmesi ile buna dikkat çekmiş olduğu söylenebilir. Bu noktada örneğin Batı Hıristiyan Medeniyet Dairesi içinde dahi; İngiltere, Fransa ve Almanya’nın liberal-kapitalist mahreçli sanayileşme tipleri bile coğrafya veya doğal çevre farklılığına bağlı olarak tezahür etmiştir. Bu durumun veya özelliğin günümüzde de etkisini sürdürmeye devam etmek olduğu ifade edilebilir. Türkiye’de bölgeler olarak örneğin Akdeniz, Karadeniz bölgelerindeki insan topluluklarında farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklar “üretim yapısı-insan tipi-bölge” etkileşimi üzerinden okunduğunda bu bölgelerdeki; bitki türü, çalışma tipi ve insan davranışı biçimleri bazı

yönleriyle benzerlikleri olsa da bunlar arasındaki birbirlerine benzememezlik özellikleri, “bölgesel farklılığının” oluşmasının sosyolojisini ifade etmektedir.

İslâm/Türk-İslâm medeniyet değerlerinin “tevhit” anlayışına göre genelde kâinata, özelde ise dünyada “her şeyin” birbiri ile ilgili/ilişkili olma gerçeğinden hareketle, sosyale yönelik olan her şeyin mukayeseli değerlendirmesinde; “benzerlikler” ve “farklılıklar” bulunmakta olduğu bilinmesi gerekmektedir. Buna göre kurumların, kültürlerin özgün kimliklerini ise “farklılıklar” ortaya çıkarmaktadır. Bu sosyolojik temalı açıklamalara göre Ankara Ahiliği’nin de diğer bölgelerdeki (Kayseri, Kırşehir, Konya) ahiliklerinden sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik açıdan özel farklılıklarının bulunduğu ve bunun da ortaya konulması önem taşımaktadır.

3.2.1.1. “Siyasî Coğrafyanın Sosyolojisi” Bakımından Ankara Ahiliği’nin Özgün Sosyal Yapı Oluşumu

“Geo-coğrafi” temalı kültürel yapı farklılıklarının bilinmesi özgün sosyal yapı araştırmaları açısından önem taşımaktadır. Bu noktada geliştirdiğimiz “Siyasî Coğrafyanın Sosyolojisi” kavramı üzerinden Ankara Ahiliği’nin sosyal yapısına yönüyle bakmak gerekmektedir. Ankara Ahiliği’nin akademik düzeyde diğer ahiliklerden farklı özelliklerini öne çıkarmak veya ortaya koyabilmek için öncelikle “Siyasî Coğrafyanın Sosyolojisi” ilişki yapılanması üzerinden özgünlük içeren “farklılıklarını” temellendirmek mümkün olabilecektir.

Bu çerçevede “Siyasî Coğrafyanın Sosyolojisi” üzerinden Ankara şehrine bakılması konuyu incelemede temel teşkil eden unsurlardan olduğu söylenebilir. Çünkü Ankara Ahiliği’ne yönelik özgün kuramsal bakış geliştirilmesinin temellerinden birisi de Ankara Ahiliği ile Anadolu’daki diğer ahilik yapıları arasındaki farklılığın bilinmesi ve bunların da ictimai/sosyolojik gerekçelerinin ortaya konulmasının gerekliliğidir.

Ankara şehri, ilk çağ dönemlerinden günümüze kadar kıtalar arası geçiş noktasında bulunan Anadolu coğrafyasının doğu-batı eksenindeki ana ulaşım üzerindeki bir yer alan özelliğe sahiptir. Bu jeo-coğrafik özellik Ankara’yı ve onun sosyal yapılanmasında önemli sosyolojik unsurların gelişmesine imkân vermiştir. Bu bağlamda ordu, ticaret, posta gibi sosyal yapının hem yapılanmasında hem de onun işleyişinde önemli bir yer tutmaktadır (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 365). Buna göre 12 ve 14. yüzyıllar sürecinde Ankara, günümüzdeki anlamı itibarıyla jeo-politik ve jeo-stratejik açıdan Anadolu coğrafyasının en önemli şehirlerinden birisi konumundadır. Ankara’nın “Siyasî coğrafyasının getirmiş olduğu sosyolojisi bakımından” Anadolu’daki önemi ahilik bağlamında da öncü, lokomotiflik görevi gören şehirlerinden olmuştur (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 369). Çünkü Ankara, bu lokomotiflik özelliğini en açık ifade ile iki özelliğinden alarak ortaya koyabilmektedir. Bunlardan ilki, Ankara’nın 1071’in oluşturduğu yeni siyasî ve kültürel ictimai (sosyolojik) etki, 1071’in hemen sonrasında itibaren Ankara’nın bir Türkmen şehri olmasını ve bunun sonucunda da ahilerin buralardaki sosyal çevrelere yerleşmelerini hızlandırıcı etkisini oluşturmuştur. İkinci olarak da Ankara ipek yolu bağlamında hem kadim ticaret güzergâhı/geçiş yolu üzerinde olan bir şehirdir. Bundan dolayı da Ankara, zanaatların ve ticaretin geliştiği yer olması bakımından uygun bir ictimai (sosyolojik) yapıyı, kendi bünyesinde ihtiva etmiş olmaktadır. Bu iki ictimai durum ise ahiliğin, özelde Ankara Ahiliği’nin gelişmesine uygun bir zemin oluşturmuştur (Erşahin, 2022a, s. 870). Öte yandan Ankara’nın siyasal coğrafyasına 1071’lerden sonrasında bakıldığından ise Ankara’nın siyasal, iktisadi, sosyal ve kültürel yapılanmasında başlıca rolleri olan unsurları Selçuklular, Babailer İsyanı, Moğollar ve Ahiler üzerinden açıklamak gerekmektedir. Buna göre 1240’ta Selçuklu uç bölgelerinde ortaya çıkan ve sonrasında gelişen Babailer İsyanı, Türkiye Selçuklu Devleti’nin gücünü ve otoritesini sarsarak adeta Selçuklu’nun sonunu hazırlamıştır (Erşahin, 2022b, s. 19). Bu otorite zaafı Anadolu’daki yerel Oğuz Türkmen Beylikleri ve Beylerini daha özgür türde bir yapının içine sokmuştur. Bunun üzerine de 1243’te yapılan Köseadağ Savaşı yenilgisi ile Selçuklu mülkünün büyük bir kısmına Moğol yönetimi hâkim olmuştur. Bu gelişen siyasal süreçte Ankara’nın Moğol yönetimi kontrolüne tabi olması ise en geç olarak 1304’leri bulmaktadır. Bu kaos sosyolojisi döneminde Moğol zorbalığı ve hükmediciliği zaman diliminde “sekteye uğrayan tarih yazıcılığı gibi sebeplerden ötürü” Ankara’da, Moğol hâkimiyetinin başlamasından Osmanlı’nın kontrolüne girene değin süreci, “Ankara tarihi adına belirsizlikler ile dolu ve karanlık kalmış bir dönem olarak adlandırılmakta” olduğu görülür. Ancak Ankara’nın 1362’ye kadar tam olarak Osmanlı Devleti hakimiyetine girmeyene kadar ki zaman aralığı da ise Ahilerin yönetimi altında bulunduğu belirtilir (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 367). Fakat bu yönetim, tam bir devlet veya hükümet ya da tam bağımsız bir konumda olmayı da ifade etmemektedir. Çünkü “Ahiler, otorite boşluğu durumlarında devreye girdikleri ve yönetimi ele aldıkları gibi zaman zaman da merkezi otorite ile anlaşmazlığa düşmüşler ve karşı çıkmışlar, kimi zaman karşılıklı restleşmeler ve müdahaleler yaşanmıştır” (Erşahin, 2022a, s. 873). Tüm bunların Ankara Ahilik yapısının “Siyasî Coğrafyanın Sosyolojisi” bağlamında coğrafyaya bağlı temel teşkil eden özellikleri olarak görerek, buradan Ankara Ahiliği’nin genel sistem yapı unsurunu anlamaya ve onu ilmi ölçüler içerdiğinden doğru bir şekilde yerine koymaya yardımcı olacak gerekli alt başlık açıklamaları olarak belirtilebilir.

3.2.2. Genel Ahilik İlkelerinin Ankara Ahiliği'nin Sosyal Yapı Oluşumuna Etki Eden Sosyolojik Faktörleri

Yukarı bölümde Kırşehir'de kurulan Ahiliğin temel dört unsuruna değinilmiştir. Bu alt bölümde ise Ankara Ahi Sosyal Yapısı ise Kırşehir'deki bu dört temel ictimai özellik üzerine oluşturulmuş yapılanmasından hareketle, 1290 – 1354 yılları arasında 64 yıl devam etmiş bir özelliğe sahiptir.

Ahiler bu zaman aralığında Ankara'yı merkez edinmiş olup şehri de yönetmiş oldukları belirtilir. Ahilik çok boyutlu bir sosyal yapı özelliklerine hitap eden bir kurum olmasına rağmen onun en belirgin öne çıkan özelliklerinden birisi tasavvuf anlayışı ile tevhidi içerikli güzel ahlaka kavuşturulmuş halleriyle icra edilen bir derviş-esnaf teşkilatı olarak belirmiş olmasıdır.

Ankara Ahilik sosyal yapılanmasının sosyolojik ömrü iki ana eksen üzerinden "sosyal yapı"ya yön verdiği görülür. Bu iki ana eksenden ilki "Ahi Reisliği" yapılanması üzerinden şekillenmiştir. İkincisi ise "bağlılık/bağımlılık" devri sosyal yapı dönemidir. Buna göre çok yaygın olarak kaynaklarda görülen ve buraya bunlardan alınıp aktarılarak, Ankara Ahi Reislerinin hizmet dönemlerine bakıldığında;

- Ahi Hüsametdin I. Hüseyin Efendi (1290 – 1296)
- Ahi Şerafettin Mehmed Efendi (1296 – 1332)
- Ahi II. Hüseyin Efendi (1332 – 1354)

Dönemleri olarak tasnif edilebilir (Metin, 2002, s. 473-485).

İkinci unsur olarak Ankara Ahilik Sosyal Yapısı'nın "bağlılık/bağımlılık" dönemi ise 1308-1354 yılları arasında 46 yıl sürmüştür. Bu dönem ahi reisi olan Ahi Şerafettin Mehmed Efendi (1296 – 1332) ile Ahi II. Hüseyin Efendi (1332-1354) dönemlerini kapsamaktadır (Metin, 2002, s. 473-485; Alican, 2021, s. 73).

Ankara; 1308'e kadar Selçuklular'a bağlanmıştır. Selçuklular'ın bu tarihte yıkılması sonrasında 1308-1354 yılları arası 46 yıl ise Ankara; İlhanlılar, Eratnaoğulları ve Karamanoğulları Eksenine "bağımlılık" süreci yaşamıştır. Bu 46 yılın kendi içindeki tasnifine bakıldığında ise; Ankara; 1308'in ardından 1335'e kadar yani 27 yıl İlhanlılar'a bağlı kalmıştır. Daha sonrasında 1335'ten 1354'e kadar yani 19 yıl ise Eretnağulları'na bağlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu arada süreçte Ankara ahilerinin hep bir bağımlılığı söz konusu olduğundan özgür ve tek başına bir cumhuriyet sistem varlığı okumasının oluşmadığı ifade edilebilir. Bundan sonraki süreçte ise son olarak da Ankara, Osmanlı Süleyman Paşa tarafından 1354'te fethedilmiştir. Böylelikle bu yerel/bölgesel hükümeti, en sonunda ise 1362 yılında Sultan Murat'a teslim olarak Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girmiştir (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 371-373; Metin, 2002, s. 473-485). Bu çerçevede Ankara için 1304-1308 civarlarında Moğol hâkimiyetinin etkisine girmesinden Osmanlı hakimiyeti altına girdiği döneme kadar karanlık ve belirsizliklerin hâkim olduğu dönem olarak belirtilir. Fakat Ankara'nın Osmanlılar'a geçişine kadar da şehir yönetiminin bağımlı bir şekilde ahilerin elinde bulunduğu söylenebilir (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 367). Ankara şehri özellikle Osmanlı serhat şehri, ardında ileri yıllarda eyalet merkezi ve sancak merkezi olarak gelişimini hızlıca sürdürmüştür (Erşahin, 2022b, s. 21). Bu süreç Ankara şehir coğrafyasının sosyolojisini; sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yönüyle etkileyerek, Ankara ahiliği'nin öne çıkan üretim mamul yapısının özellikli boyutu tanınır olmuştur. Bu çerçevede; Ankara softu ve değerli kumaşların üretimi üzerine yoğunlaştığı görülür. Bu kumaşlar, Ankara'da dokunarak başta; İran, Arabistan, Bizans ve Frenk bölgelerine de ihraç edilmekteydi (Kırpık ve Yavuz 2022, s. 369). Bu yönüyle de Ankara ve Ankara ahilik sosyal yapı bünyesi, Anadolu merkezli dünya ticaret yolunun (Kala, 2019, s. 274), önemli bir konumunu teşkil etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.2.1. Tevhidi Eğitim Zihniyet Yapısının Ankara Ahiliği'nin Sosyal Yapı Oluşumuna Etkisi

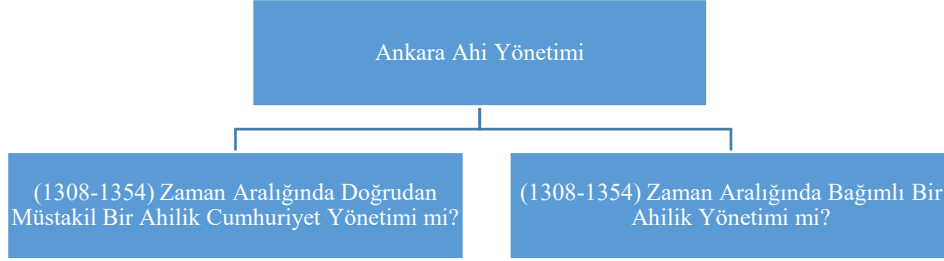
Ahilik kurumu hakkında teferruatlı bilgi veren en eski kaynağın İbn-i Battuta Seyahatnamesi olduğu bilinmektedir. Ahi kelimesinin 'kardeşim' anlamına geldiğini açıklayan İbn-i Battuta, Ahilik kurumu mensupları "birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içinde" içinde olup, özellikle bekâr olan sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir topluluk olarak belirtmiştir. Ayrıca ahiler, cemiyet içinde itibarlı kimseler olup, misafirperverlik yönleriyle hem sosyal hem de diğerkâm özelliğine sahiptirler. Bunlara ilaveten yaşadıkları bölgelerde zorba kimseleri yola getiren, kötülerle mücadele yüksek sosyalleşme özellikleri içeren bir kurum olduğu söylenebilir. Bundan dolayı İbn-i Battuta "dünya da bunlardan daha güzel ve daha hayırlı işler yapan kimseler görmedim" diyerek, yaşadığı dönemde ahilerin özgün özelliklerine önemli göndermeler yapmıştır (İbn-i Battuta, t.y., s. 204). Ahiler, 13. yüzyıl Anadolu'sunda yaşanan siyasi otorite boşluğunun da bir sonucu olarak Anadolu çapında görülen bütün taşra ve merkez şehir yönetiminde hem iktisadi hem de ezcümle yer yer siyasi açıdan söz sahibi olmuşlardır.

Ahiler bu dönemde tam anlamıyla bağımsız bir güç olmamakla birlikte merkezi otoritenin zayıf olduğu dönemlerde hâkim oldukları coğrafyalarda siyasi, askeri ve iktisadi açıdan önemli görevler üstlenmiş ve mahalli yönetimlerde büyük bir etkiye sahip olmuşlardır. Moğol istilası döneminde Ahilik o kadar geniş bir etki alanına sahip olmuştur ki 14. yüzyılın başlarında Anadolu'ya seyahat eden İbn-i Battuta, seyahatnamesinde gezdiği şehirlerin büyük çoğunluğunda ahilerin tekke ve zaviyelerinde konakladığını aktarmış ve ahilerin yabancılara karşı yukarıda da bir yönüyle ifade edildiği gibi misafirperverlikte birbirleri ile yarıştıklarını dile getirmiştir (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 368). Böylece ahilik İslâm ahlakının, insana tasavvuf hal yolu ile insan-ı kamillik (olgunluk) kazandırdığını, bunun sosyal hayat içinde de misafirperverlik, cömertlik, ikramcı diğerkâm zihniyet yapısı ile ortaya koyduklarını söylemek mümkündür. Bu insan-ı kamillik vasıfları ile birlikçi cemiyet yapı inşasının temel harçlarını, Ankara Ahiliği'nin sosyal yapısında da görülmekte olduğu ifade edilebilir. Böylece Ankara Ahiliği; ilgilendiği her meslek alanında ya da işkolunda, mensuplarını Tevhidi Düşünce Yöntem eğitiminden geçirerek, mesleğini ya da işini, madde+mana bütüncülüğünde gerçekleştirmiş olduğu belirtilebilir. Buna göre Ankara Ahilerinin de bir tevhidi mesleki eğitim kimliklendirmesine göre oluşan karakterle, kendi mesleklerini icra etmiş oldukları söylenebilir. Bu yönüyle Ankara şehri, ahilerinin de öncülüğünü yaptığı pek çok medrese ve dergahlarda verilen “bütüncül tevhidi eğitim” ile en başta ticaret hayatı ve imalatçı zanaat hayatı, İslâmî ilim-ahlak bütüncülüğünde anlam bulmuş ve buna göre de seviyeli bir ticaretin sosyolojik yapısı oluşmuştur. Böylece İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin bir kurumu olması yönüyle “Türk-İslâm Medeniyeti'nin tevhidi mekân/şehir yapısında ictimai bir çalışma ve üretim düzeni ortaya koyan” “Ahilik kurumu”; İctimai/sosyal yapıda, ancak Tevhidi Düşünce Yöntemi'nin bilgi üreten bütüncül (zülcenahey/İki kanatlı) eğitim anlayışına göre “Tevhidi Ahilik” idraki çerçevesinde oluşarak, bu eksende faaliyet göstermesi mümkün olmuştur. Buna göre Tevhidi Ahilik eğitim zihniyetinin ortaya çıkardığı “insan zihniyeti –meslek- sosyal yapı” etkileşiminin ilmi kökleri ise ilahi kaynaklı olup zaten o süreçte ne aydınlanma düşüncesi ne pozitivism ve ne de modern liberal-kapitalizm söz konusudur. Bu süreçte Ankara Ahilik yapısı tamamen özgün Türk-İslâm Medeniyeti'nin bilgi üretme yöntemine göre oluşmuş bir kurum konumundadır (Şimşek, 2021, s. 29). Böylece “Ahilik –Tevhidi Düşünce'ye dayalı İctimaiyat” ilişkisi ekseninde İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin sosyal yapısında oluşmuştur. Bundan dolayı İslâm/Türk-İslâm Medeniyeti'nin bu evrensel özelliği, Ankara Ahiliği'nin sosyal yapısında geçerli olmuş olduğu söylenebilir. Bu durumda ahilik ile ilgili ilmi-akademik değerlendirmelerin ancak bu metotla ele alınması ve bu metoda göre bir değerlendirme ile; kurumu, yapılanmasını, sosyal alana yönelik duruşunu ve mesleki tutumunu anlamının gereği ortaya çıkmaktadır (Şimşek, 2019, s. 608-610). Bu bağlamda İslâm/Türk-İslâm sosyal yapısında tevhidi ahilik eğitim yapısının genel eğitim metodolojisini ve onun Ankara Ahiliği'ne yansıyan bu boyutu, Ankara Ahilik'in içeriğinin tevhit esaslı bir kurumlaşmayı ortaya koymuş olduğunu ifade etmektedir.

3.2.2.2. “Ankara Ahilik Yönetimi” Yapısının Ankara Ahiliği'nin Sosyal Yapısındaki Konumu ve “Ankara Ahi Cumhuriyeti” Meselesi

Türklerin Anadolu'ya gelmesine bağlı olarak Ankara'nın 13. yüzyılda Türk-İslâm kimliğine bürünmesinin tamamlanmış olduğu ifade edilmektedir. Bu dönemlerde Ankara ve çevresinde yaklaşık 300 bin Müslüman –Türk (Türkmen) nüfusunun varlığından söz edilmektedir. Ankara bölgesinde böylesi bir nüfus ve yaklaşık 18 Oğuz boyunun adlarının kaynaklarda tespit edildiği belirtilmektedir (Erşahin, 2022b, s. 22). Bu bölgede gelişen Müslüman –Türk nüfusu; yoğun bir şehirleşmeyi, şehirde iş bölümünü ve buna göre de oluşan mesleki yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu bölgede yerleşen ahiler, Anadolu Selçuklu'sunun etkisizleşmesi sonucu Ankara Ahî Yönetimi olarak, Ankara civarında 1308-1362 aralığına kadar etkin olmuş bir yapıyı temsil etmekte oldukları görüşü genel kabul görmüştür (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 370). Buna göre de “Ankara Ahileri, böyle bir siyasi ortamda esnaf kardeşliğine dayanan kendi ictimai ve iktisadi teşkilatlanmalarını Ankara ve civarında mahalli bir siyasi otorite haline büründürmüşlerdir. Bu dönemde Ankara'da belirli bir süre ‘Ankara Ahî Yönetimi’ adında bir siyasi oluşumun var olduğu muhakkaktır” görüşünün gelişmesine yol açmıştır (Kırpık ve Yavuz, 2022, s. 370). Literatürde oluşan bu görüşe karşın Ankara Ahilik yapısının, 1308'den sonra 46 yıl sürecinde İlhanlılara, Eratnaoğlu Beyliğine bağlanmaları fiili durumunun varlığı ise nasıl “‘Ankara Ahî Yönetimi’ adında bir siyasi oluşumun var olduğu muhakkaktır” ifadesini kullanmayı mümkün kılabilir ki? O halde bu mevcut iki durumu ifade eden açıklamanın ortaya koyduğu sosyolojik sürece göre “Ankara Ahi Yönetimi”ni bir şekil vasıtasıyla iki bileşen üzerinden ele alarak, konuyu derinlemesine ait olunan dönemin kendi kültür ve zihniyet dünyası bağlamında ele alınarak incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Şekil 1. Ankara Ahi Yönetimi



Buna göre; “Ankara Ahi Yönetimi bu İkili Tasnifin Hangisine Göre Şekil Almıştır?” sorusunu sorduğumuzda “Ankara Ahilik Yönetimi”nin yukarıdaki şekilde ortaya konulan iki ihtimalden hangisine yakın olduğunu daha açık bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikle bu konu üzerine çalışanların görüşlerine, bu iki unsur üzerinden ele alarak incelenecektir. Böylece söz konusu bu iki veri tasnifi üzerinden hangi görüşün daha gerçekçi olduğunun ortaya ilmi ölçüler üzerinden konulmaya çalışılacaktır.

Ankara Ahiliği'nin öncü simge isimlerinden olan Ahi Hüsameddin (ö. 695/1296) ve oğlu Ahi Şerafeddin (ö. 751/1350) başta olmak üzere, “Ankara ahilerinin vakıf kayıtları ve yaptıkları camiler günümüze kadar ulaşmıştır”. Bu bağlamda Ankara Ahileri'in Selçuklu sonrasında Ankara'da bir şehir Cumhuriyet idarisi gerçekleştirdikleri iddia edilmektedir (Mukaddem, 2018, s. 413). Ahmed Tevhid, Neşet Çağatay, Yılmaz Öztuna gibi yazarlar bu görüşe doğrudan yakın durmuş olsalar da yine bu görüşe F.Köprülü, P. Wittek, C. Cahen gibi karşı çıkan yerli ve yabancı yazarlar mevcuttur.

Ancak Ahmet Tevhid'in Ankara ahilerinin Ankara'da bir şehir cumhuriyeti kurmaları görüşüne yakın duruyor gözükse de bu konuda net bir şeyin söylenemeyeceğini de beyan etmiştir. Bu noktada Ahmet Tevhid'in “Ankara'da Ahiler Hükümeti” çalışmasına göre Mezkûr tomarda/şecerede “Ahî Şerafeddin Mehmed”in Hüseyin, Hasan, Yusuf namında üç oğlu ve bunlardan Hüseyin ve Hasan'ın evladı ve ahfadından bazılarının esâmisi muharrer ise de terceme-i hallerine dâir harf-i vâhid yoktur. Ankara'da hükümet eden ahiler bunlardan mı idi? Yahut diğer zevat mı idi? Bu babda bir kayd-ı tarihî bulamadım. Ahiler hükümetinin tarz-ı idaresi ne vechile idi? Şâyân-ı tafahhus ve tetkik olan bu mesele hakkında erbab-ı vukufun dirîğ-i himmet etmemeleri ve ma'lûmatlarını neşr eylemeleri niyaz olunur” diyerek (Alican, 2021, s. 73), yani Ahmed Tevhid bu bağlamda “...Ankara'da hükümet eden ahiler bunlardan mı idi? Yahut diğer zevat mı idi? Bu bab da bir kaydı tarih bulamadım...” diyerek, Ankara ahiler hakkında tamamen kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığına dikkat çektiği görülür. Ankara'daki ahiler hakkında görüş bildirenlerin hemen hepsi bu Ahi Şerafeddin'in şeceresi ve camii ile türbesindeki kitabelerde yazılanlar haricinde pek de bir şeyi ifade edememektedir. Bu noktada var olan söz konusu veriler düzeyinin Ankara Ahiler hükümetinin bir “Cumhuriyet” olması bağlamında herhangi bir güçlü kanıt sunmamakta olduğunu ifade etmemize imkân vermektedir. Böylece bu bilgi de bize esasında ahiliği; İslâm, tevhit ve İslâm'ın temel özelliklerine göre ve bunun ileri ahlaki özelliğini ifade eden tasavvuf edep ve terbiyesinin sosyal hayata yön veren ona yansıyan boyutuyla ele alarak incelemenin mantıki zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Hem 18. yüzyılda aydınlanma süreci ile öne çıkan Avrupa'daki “Cumhuriyet” fikri ile hem de pozitivist düşünce yönteminin bilgi üretme aklı ile, modern siyasal terminolojiler ile sürece ve ahilik kurumuna bakmak, hatalı bir sosyal tahlil yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü ise Ankara Ahi Cumhuriyeti fikrine ahilik üzerinden en özgün bilgi edinme kaynaklarından birisi olan İbn-i Battuta'nın seyahat bilgilerinden esinlenerek, “yönetimin zayıfladığı zamanlarda ahilerin şehir yönetimine müdahil olduklarını” ileri sürmüştür. Köprülü, Ankara Ahileri'nin de durumunun ancak bu şekilde olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede “Gerçekten de Ahilerin Ankara'da bir devlet/cumhuriyet kurduklarına dair elimizde herhangi bir kanıt (sikke, ferman, kitâbe vb.) yoktur” görüşü, bu durumu açıklamada oldukça açıklık taşımaktadır (Mukaddem, 2018, s. 413). Bu noktada Ankara'da Ahiler Hükümeti'ne dair basılmış bir sikkeye veya kendi adlarına okunmuş bir hutbeye rastlanmaması gayet tabii gözükmektedir.

Ankara'da bir “Ahi şehir Cumhuriyeti” fikrine şiddetle karşı çıkanlardan olan bir başka isim ise Paul Wittek'dir. Paul Wittek ahiliğin Anadolu'daki özgün fonksiyonunu önemli ve kabul edilebilir bulmakla birlikte, “Ahilik-Cumhuriyet” ilişkisi görüşüne karşı durmuştur. Paul Wittek sürece “Cumhuriyet” anlayışının, yapısının Batı medeniyetindeki çıkış tarihinin, Batı'ya ait olduğunu ifade etmektedir. İslâm/Türk-İslâm medeniyetinin tevhit anlayışına göre sosyal düzen sistemini kuran 14. yüzyıl Anadolu sürecindeki Müslüman Türklerin, o tarihlerde

Anadolu’da “Cumhuriyet” kavramını bilinmediğini Paul Wittek söyleyerek, ahilik şehir cumhuriyeti fikrine karşı çıkmıştır (Metin, 2002, s. 473-485). Paul Wittek bu açıklamasına göre Ankara’da, Ankara ahilik şehir Cumhuriyeti kurma ifadesinin biri zorlama iddia/fikir olduğu ve bunun da ilmi arka planının olmadığı sonucuna aklen ulaşılmaktadır. Bu konuda Claude Cahen ise “Ankara’da bir Ahi Cumhuriyeti var mıydı?” sorusuna “Anadolu’da Floransa gibi bir cumhuriyetin hiçbir zaman kurulmamış olduğunu” belirterek, “Cumhuriyet-Ahilik” ilişkisine doğrudan karşı çıktığı görülür. Ancak Claude Cahen Ankara’da bir Ahi başkanın otoritesinin var olduğunu da belirterek, konuyu askıda bırakan bir görüş içerisinde kaldığı söylenebilir (Metin, 2002, s. 473-485). Claude Cahen “İslâm-tevhit-tasavvuf” üzerinden ahiliğin zihniyet yapısını okuyabilmiş olsaydı, İslâm açısından boşluk dönemlerinde zarureten ahilerin yönetime yön vermelerinin kendileri için sorumluluk teşkil ettiğini ve bunu bir görev olarak gördüklerini, bundan dolayı müdahalelerinin de gereklilik olduğunu anlayabilseydi, bu duruma yönelik daha net bir açıklamayı ortaya koyabilirdi. Çünkü “Ahilik-İslâm-Tevhit” idrakine göre toplumun başıboş ve zora düşmemesi için kamu ile ilgili görev yapan kişi, kurum vb. gibi unsurun, bu zor ve dar durumda yetki ve yeteneklilerin sorumluluk alması gerektiğini bilmektedirler. Dini inanış, başıboşluğa ve düzensizliğe müsaade etmemektedir. Ankara Ahilerinin de bu sorumluluğu alışlarındaki temel amaç; bir cumhuriyet kurma adına değil de İslâm’ın gerektirdiği adaletli bir şekilde düzenin korumasının sağlanması adına yüklenen bir “sosyal görev” idrakinden dolayı olsa gerektir. Çünkü tevhidi inanç ve onun getirdiği sosyal düzen anlayışına karşı sorumluluk kültürü, bunu gerektirmektedir. Gerçekten de Anadolu’da ve özellikle Ankara’da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde “İslâm-tevhit-tasavvuf” üzerinden kültür kodlarının oluştuğu bir ahilik kurumsal yapısının “Cumhuriyet” ile irtibatlandırılması, bu manada toplum kültürü ve hâkim tevhidi zihniyet inanışı açısından hem uygun değil ve hem de anlamlı değildir. Çünkü “İslâm-tevhit-tasavvuf” etkileşimi üzerinden İslâm anlayışının hayatın içindeki her alan (iktisadi hayata, üretim hayatına, eğitim hayatına, devlet düzen anlayışına, siyasal uygulamalara...) yön vermektedir. Yani günümüzde modern toplumda pagan içerikli pozitivist düşünce yönteminin hayat içindeki her alana yönelik bilgi üretmesi ve ona göre yaşam stilinin benimsenmesine müdahale edip hepsine nasıl yön veriyorsa, Selçuklu ve Osmanlı döneminde de “din” unsuru veya özellikle ahilerde “İslâm-tevhit-tasavvuf” etkileşimi, hayatın bütün alanlarına tevhit anlayışı üzerinden ve Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemine göre bilgi üretmek ve kurum inşa ederek, sosyal yapıya yön vermekte olduğu söylenebilir. Ahilerde müdahil oldukları ilgili her alanda buna göre davranış sergilemek durumundaydılar. Ayrıca zihniyet, sosyal yapı, sosyal kavrayış, toplumsal düzene yön veren kültürel anlayışlar gibi etkenlerin Batı’da ortaya çıkan “Cumhuriyet” fikrini, Anadolu ve Ankara özelinde ele almak hem kronoloji açısından hem bilgi üretme yöntemlerinin farklılığı açısından ve hem de de toplumsal süreçlerin farklılığı açısından uygun olmadığı ifade edilebilir. Bunları gözetmeden, bu özellikleri mukayeseli olarak dikkate almadan; “Ankara Ahiliği-Cumhuriyet” ilişkisini kurmak, bu açıklamalar bağlamında ilmi bir bakışı ifade etmemekte olduğu söylenebilir. Bu noktada “Ankara Ahiliği-Cumhuriyet” ilişkisini kurmak, olsa olsa ideolojik içerikli bir zorlamacı yaklaşım olabilir. Bunun da ilmi kaynak birikimi açısından kıymete haiz olmadığı bilinir.

Ankara Ahiliği’nin ictimaiyat süreci ile ilgili en anlamlı açıklamalardan birisi olarak İdam’da Ahmed Refik imzası ile çıkan “Ankara Ahilerine Dair” adlı bir makalede “Ahiler hükümet etmezlerdi, bununla beraber hükümdarın bulunmadığı yerlerde hâkim onlardı. Ankara’da da hükümdar bulunmadığı için memleket ahilerin ellerinde idi. Ahilerin saltanatla alakaları yoktu; bu sebepten, Selçuki devletinin hâkimiyet ve inkırazı, ahilik üzerinde hiçbir tesir icra edememişti. Ankara, Selçukluların inkırazından sonra, İlhaniler’in eline geçtiği zaman, ahilik Ankara’da yine hakimdi...” denilmektedir. Bu bağlamda Ankara Ahilerinin zorunlu olarak yönetim boşluğunun oluştuğu dönemde, yönetimi üstlendiklerini kabul etmektedir. Refik, bu durumu, bir tür cumhuriyetten çok o döneme özgü bir hâkimin bulunduğu kale-şehir devletçiliğine gönderme” yaparak açıkladığı görülür (Metin, 2002, s. 473-485). Buna göre bu açıklama ve diğer yukarıda yapılan değerlendirmelerden sonra Ankara Ahiliği’nin; bir “Cumhuriyet”ten daha çok bir “Belediye Sosyal Yapısının Düzeninin Yöneticiliği” şeklinde ele alınmanın daha uygun olduğu gözükmektedir. Bu özgün “Belediye Sosyal Yapısının Düzeninin Yöneticiliği”ne yönelik özgün değerlendirmemizi kuvvetlendirici bir açıklama ise; Mufassal Osmanlı Tarihi’ndeki ifadelerde destek verir türdendir. Mufassal Osmanlı Tarihi’nde bu konuda şunlar yazılıdır: “Osmanlı tarihleri Ankara’nın ahilerden alındığını yazar. Fakat Selçuklular ile Osmanlılar arasında Ankara’da şehir cumhuriyetini andırır bir teşekkülün bulunup bulunmadığı hayli münakaşalıdır. Osmanlı kaynaklarının kifayetsizliği dolayısıyla bu münakaşayı kati bir neticeye bağlamak şüphesiz kolay değildir. Osmanlılar Ankara’yı aldıkları sıra da şehir Eratna Beyliği’ne bağlı bulunmakla beraber Ankara’nın fiili hakimler şehirde belediye vazifelerini ifa ederler ve bir mezhep ve sanat teşekkülü olan Ahilerdi...” şeklindedir (Metin, 2002, s. 473-485). Bu yönetim boşluğunun ise bilinçli sistemli ve kurumsal bir yönetim yapısı oluşturmayı içermediği ve kısa dönem içerikli bir vaziyeti ifade etmekte olduğu söylenebilir.

Bu noktada Ankara'nın Selçuklular'dan Osmanlı'lara geçiş sürecine kadar bir yönetim boşluğu yaşamış olduğu ve bunu da ahilerin doldurduğu söylenebilir. Söz konusu bu boşluk döneminde Ankara ahilerinin bu süreçte yönetimde bulunma durumunu özgün kavramsallaştırmamız bağlamında bir tür "Belediye Sosyal Yapı Düzeninin Yöneticiliği" şeklinde oluştuğunu ifade etmek mümkün gözükmektedir.

4. SONUÇ

Ankara Ahileri'nin (1308-1354) zaman aralığında; "Doğrudan Müstakil Ahilik Yönetimi mi?" yoksa "Bağımlı Ahilik Yönetimi mi?" şeklindeki bir soruya yukarıdaki görüşlerden hareketle Ankara Ahilik Yapısı'nın İctimai/sosyolojik sonucu olarak en öncelikle şunu ifade etmek gerekmektedir:

Ankara Ahilik sosyal düzen yapısı; varlıklarını sürdürdükleri müddetçe hiçbir zaman tam manasıyla müstakil yani tam bağımsız bir hükümet hatta "cumhuriyet" olmamış olduğu açık bir şekilde söylenebilir. Bu bağlamda Ankara Ahiliği;" "Bağımlı Ahilik Yönetimi" tipini temsil ettiği ortaya çıkmaktadır. Böylece Ankara Ahiliği'nin; Selçuklular, İlhanlılar, Eratna Beyliğine ve Osmanlı'ya bağımlı olmalarını ifade eden bu tarihi kronolojiye göre de Ankara Ahiliği'nin kendilerini adına daha çok bir belediye sosyal yapısı kategorisindeki yer alan durumları söz konusu edilebilir. Bu ekseninde Ankara Ahiliği'nin; bağımsız, müstakil bir devlet yapısı oluşturduklarını ifade eden bir sosyal yapı sistemini kurmadıkları ifade etmek mümkündür. Bu konuya ahiliğin kendi anlam haritasının zihniyet dünyasına göre bakıldığında, yukarıdaki sosyolojik tespitinin yerinde olduğu söylenebilir. Çünkü Ankara Ahileri'nin ortaya konulan kronolojik sosyolojileri ve hep ana sistem yapısına bağımlı gelişme göstermeleri, Ankara Ahileri'nin; yapısal olarak bir devlet olma veya bir şehir devleti olma anlamını içeren sosyal, siyasal ve sosyolojik niteliklerinin bulunmamakta olduğu görülür. Bir siyasal yapının içinde (İslâm/Türk-İslâm medeniyet düzeni içinde) yer alan genelde Ahilik yapısı özelde ise Ankara ahilik sosyal yapısının; salt akılcı, yaratılışı ret eden dünya görüşünün şekillendiği aydınlanma düşüncesi temelli Batı menşei kodlarına göre oluşmuş "Cumhuriyet" sistemi içinde tevhidi anlamda "iman=para=üretim" denge ilişkisini kurması, "sistem-yapı" ilişkisinin kendi sınırları içinde mümkün olmadığı söylenebilir. Oysa genelde ahilik kurumu özel de Ankara Ahiliği'nin; İslâm'ın tevhid anlayışı temelinde Tevhidi Düşünce İlmi Yöntemi'ne göre ilmi bilgi sistemi çerçevesinde güzel ahlak ve insan-ı kâmil modeli tiplmesi etkisiyle "iman=para=üretim" denge ilişkisini kurması bu yapının kendi zamanındaki özgünlüğünü ifade etmektedir. Ayrıca bu özellikleri ile Ankara Ahiliği'nin; başka bir proteze ihtiyaç duymadan kendi özgün sistem aklı ve sistem yapısı ile sosyal yapı içinde etkin bir kurum olduğu da söylenebilir. Böylece özel de Ankara Ahiliği'nin çok yönlü mesleki içerikli yapısı onu temel de orta tabakayı/vasat toplumu yapısını/ denge toplum türünü/sömürsüz ve elitsiz bir toplumu yaygın kılan, mananın yön verdiği bir fonksiyonel görev yapılanma zihniyeti rolüne sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan Ankara Ahiliği'nin ele alınan zaman aralığındaki hâkim olan sosyolojik siyasal yapı anlayışına göre de "Bey"lik zihniyeti ile "Ahilik" zihniyet yapısının hem zihniyet dünyası hem de varoluşlarına yönelik yapısal fonksiyonları birbirlerinden farklı olduğu için kısa bir süre içinde bu iki durum aynı eş zamanda teşekkül etse dahi ahiliğin, bu özelliklerden dolayı fiili bir devlet veya "Cumhuriyet" kurucu yapısından söz etmek bu ayırma göre yine oldukça güç gözükmektedir.

Ankara Ahiliği'nin içinde bulunduğu "Sosyal Yapı"da; esnafın ahlakını diri tutan tavrı, onu ortaya koyduğu sosyal disiplinci uygulamaları ve buna ilaveten yönetim boşluklarında asayişin sağlanmasındaki güvenlikçi tavırlar geliştirmesi yanında pek çok iktisadi ve diğer sosyal eylemlere öncelik etmede şeklinde ortaya konulan faaliyetleri, sosyal davranışları bulunmaktadır. Tüm bu faaliyetleri davranışları da bir devlet kurumsal aklı ile ortaya konulmuş tavırlardan ziyade bir sivil toplum kuruluşunun gerektirdiği türden davranışlar olarak görmek gerekir. Çünkü muteber özgün kaynaklar, Ankara Ahiliği'ni bu ictimai rolüne gönderme yapar türden olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Ankara Ahiliği'nin faaliyetlerini ve konumunu; ait olduğu medeniyetin siyasal aklına göre devlete, ameli salih türünden eklemişerek, hakkı tevzi etme yönünde sosyal sorumluluk davranışı geliştiren bir kurum niteliğinde görülmesi daha yerindedir.

Son olarak güncel şekilde Ankara Ahilik Cumhuriyeti tartışmalarına 20. yüzyıl sürecindeki gelişmeler ekseninde bakılarak konuyu nihai olarak olgunlaştırmak gerekir. Cumhuriyetin Ankara'da ilanı ile "Ankara Ahilik Cumhuriyeti" ilişkisini kurulması sosyal ilimler metodolojisi açısından tarih-toplum ve yapı" okuması bağlamında hem bir anakronizmlik ve hem de ters bir analojiklik içermektedir. Böylece "Ankara Ahiliği" ile "Cumhuriyet" arasında ilişkinin kurulması da bir sosyal meseleyi ya da konuyu açıklarken anakronizm tuzağına düşmeyi de ifade etmekte olduğu da bu noktada söylenilmelidir.

Genel ahilik kurumu ve özelde de Ankara Ahiliği, tevhide bağlı bir sosyal yapı kurumudur. Modern Yeni Türkiye ise liberal kapitalist ve pozitivist düşünce yöntemine göre kurulmuş bir yapıdır. Bu özellikleri atlayarak ya da yok

sayarak, “Ankara Ahiliği’ne”, “Cumhuriyet” bağlamında yaklaşımlar ancak ideolojik muhtevalı ilişki kurmaları içermekte olduğu söylenebilir. “Ankara Ahiliği” ile “Cumhuriyet” arasında böyle bir ilişkinin kurulması, sosyal ilimler bilgi sisteminin disiplinin açısından hem bilimsel düşünce geleneğine hem ilmi yöntemler açısından sosyal yapılara hem birliği ve hem de mukayeseli bakma teknikleri açısından uygun değildir.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Alican, S. D. (2021). Ankara’da ahiler hükümeti (akhis government in Ankara). *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(1), 71-82.
- Altaş, D. (2017). *Ahi teşkilatının Anadolu’ya gelen türkmenler üzerindeki etkileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Bilgiseven, A. K. (1995). *Genel Sosyoloji* (5. Baskı). Filiz Kitabevi.
- Bozkurt, V. (2004). *Değişen dünya’da sosyoloji*. Alfa Yayınları.
- Çorak, S. (2024). *Tevhidi düşünce ve pozitivist düşünce bilgi yöntemleri bağlamında sosyal politikanın mukayeseli kültür ve zihniyet temelleri* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Doğan, S. (2012). *Sosyoloji kavramlar ve sorunlar* (12. Baskı). Pegem Akademi.
- Erkal, M. (1993). *Sosyoloji (Toplumbilim)* (5. Baskı). Der Yayınları.
- Erşahin, S. (2022a). Ankara ahiler iktidarı meselesi (yüzyıllık tartışmaya katkı). *Journal of Islamic Research*, 33(3), 865-890.
- Erşahin, S. (2022b). Arif-şehir ilişkisi: Hacı Bayram Veli-Ankara örneği. V. Göktaş ve H. Alkan (Ed.), *Hacı Bayram-ı Veli İnsan ve Şehir* içinde. Sonçağ Akademi Yayınları.
- İbn-i Batuta (t.y.). *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, Yeni Şafak Kültür Armağanı.
- Kala, A. (2019). *Kümelenme modeline göre Anadolu sanayi devrimi*. Kuveyt-Türk Katılım Bankası Kültür Yayınları Dizisi.
- Kırpık, G. ve Yavuz, O. (2022). Ankara Ahi Yönetimi’nin Osmanlı Devleti’ne intikali. *Türk dünyası yolunda bir ömür Prof. Dr. Mehmet Şahingöz’e armağan* içinde (s. 365-374). Berikan Yayınevi.
- Metin, C. (2002). Ankara’da “ahiler yönetimi (1290-1354)” meselesi. *Türk Kültürü Dergisi*, XL(472), 473-485.
- Mukaddem, A. R. (2018). Anadolu ahiliği bağlamında Ankara’da ahilik ve ahi Şerefeddin. İ. E. Arıoğlu (Ed.) *Gönül sultanları şahsiyetleri ve değerleri ile Ankara* içinde. Akçağ Yayınları.
- Sezen, Y. (1990). *Sosyolojide ve din sosyolojisinde temel bilgiler ve tartışmalar*. Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları.
- Şimşek, O. (2013). *Yeni ahlak toplumu inşası*. Gazi Kitabevi.

- Şimşek, O. (2017). Medeniyet ve sistem inşa edici vasfıyla tevhidi düşünce. Gazi Kitabevi.
- Şimşek, O. (2018a). Tevhidi düşüncenin düzen kurucu “ictimaiyat felsefesi (toplum felsefesi)”. O. Şimşek (Ed.), *İctimai düzenin(sistemin) kuruluşunda tevhidi düşünce ve toplum felsefesi* içinde (s.15-75). İLMAR (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları.
- Şimşek, O. (2018b). Türk yönetim kültüründe ahlak, kültür ve adalet anlayışı. M. Akçakaya (Ed.), *Türk-islâm tarihinde yönetim uygulamaları* içinde (s. 65-105). Gazi Kitabevi.
- Şimşek, O. (2020). Düşünce-yöntemi-kültür değişmesi ilişkisinin modern Türkiye’de pozitivist düşünceyi etkinleştirmesinin sosyolojisi. *Bilgi (Türk Dünyası Sosyal Bilimler) Dergisi*. (94), 1-27.
- Şimşek, O. (2021). Türk-islâm medeniyetinin “Tevhidi Şehir” yapılanmasında “Tevhidi ahi çalışma” düzenin işleyişi. *İş ve Hayat Dergisi, Ekonomi Hukuk ve Sosyal Politika*. 6(11), 9-46.
- Şimşek, O. (2022a). İLMAR çevresi ekseninde geliştirilen “tevhidi düşünce bilgi inşa etme yöntemi”ve türk-islâm medeniyetinin sosyal ilimler anlayışının evrensel niteliği üzerine. O. Şimşek (Der.), *Tevhidi düşünce temelli konuşmalar-3* içinde (s. 375-437). İLMAR (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları.
- Şimşek, O. (2022b). “Tevhidi düşünce bilgi inşa etme yöntemi”nin türk-islâm medeniyetinde ortak düşünce yöntemi” oluşturma imkânı üzerine. O. Şimşek (Der.) *Tevhidi düşünce temelli konuşmalar-3* içinde (s. 1-10). İLMAR (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları.
- Şimşek, O. (2022c). Tevhidi düşünce bilgi inşa etme yönteminin “çalışma ahlakı” anlayışına yönelik özgün yaklaşımı. *Mehmet Akif Ersoy’un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası* (s.128-168). M. E. Kala (Ed.). Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları no:105.
- Yüksel, B. (2016). *Mukayeseli medeniyet analizi bağlamında ahilik mesleki eğitim anlayışı ile modern mesleki eğitim anlayışının insan eğitimi yöntemi* [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.